

OOSTVLAAMSCHÉ

Z A N N T E N

Mededelingen van de Bond
der Oostvlaamse Folkloristen en van de
Dienst voor Folkloristische Opzoeken

34e Jaargang
Nr. 2 - 1959
Maart - April

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V
GENT

UITGAVEN VAN DE BOND.

Zijn te verkrijgen op het Sekretariaat, Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent :

1. **Oostvlaamsche Zanten**, 11^e, 15^e, 20^e jg. (Jaarboek), 21^e, 22^e, 23^e, 24^e, 25^e, 26^e, 27^e, 28^e, 29^e, 30^e, 31^e en 33^e jg., tegen 100 F. Van de andere jgg. zijn nog enkele losse nummers te verkrijgen tegen 20 F per nummer.
2. **Herdenkingsalbum Alf. De Cock**. (Uitverkocht).
3. **Het Stroodekkersbedrijf**, door Cl. Trefois (Uitverkocht).
4. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr). Prijs : 10 fr.
5. **Lodewijk De Vriese, Bio- en Bibliographische studie**. (Uitverkocht).
6. **Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde**, door Mevrouw L. Bataille-Hiel. Prijs : 50 fr. gewone uitgave.
7. **De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische » Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
8. **Register op Celis Gabr.: Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche Land**, door Prof. F. M. Olbrechts. Prijs : 12 fr.
9. **De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore**, door Cl. Trefois. (Uitverkocht).
10. **De Tinnepotgieterij te Gent**, door Julien Boes. (Uitverkocht).
11. **2^e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs : 36 fr.
12. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het Teerlingspel), door Emile Andelhof. Prijs : 14 fr.
13. **De Groei en de Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamsche Volksziel**, door Advokaat Jos. Vermeulen. (Uitverkocht).
14. **Galerij van Gentsche Typen**, door Emile Andelhof. (Uitverkocht).
15. **De Magie van het Poppenspel**, door F. Van Es, en anderen. (Uitverkocht).
16. **Waasch Sagenboek**, door F. Van Es. Prijs : 70 fr. (65 fr. voor de leden).
17. **Jaarboek 1945 van den Bond der Oostvlaamsche Folkloristen**. Prijs : 100 fr.
18. **Het Curieus en Vermakelijk Namenboek**, door Em. Andelhof. Prijs : 12,50 fr.
19. **Folklore en Onderwijs**, door Lod. Hoste. Prijs : 7,50 fr.
20. **August Hendrixx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. De Coster. Prijs : 15 fr.
21. **Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. Van Es. Prijs : 15 fr.
22. **De Wetterse Reuzen**, door Marcel Daem. Prijs : 15 fr. (Uitverkocht).
23. **Sagen uit Noord-Oostvlaanderen**, door Dr G. De Meyer. Prijs : 15 fr.
24. **Een Teerlingspel in Gent**, door Lod. Lievevrouw-Coopman. Prijs : 25 fr. (15 fr. voor de leden).
25. **Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I-Jg. XXV)**, door F. Van Es. Prijs : 30 fr.
26. **Spelen mijner Jeugd**, door L. Lievevrouw. Prijs : 50 fr.
27. **De Levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. Broeckhove. Prijs : 40 fr.

Het bedrag der bestelling is vooraf te storten op postrekening Nr 969.46, Bond Oostvl. Folkloristen, Gent.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Folkloristen. Jaarlijkse bijdrage : 100 fr. Ereleden : 250 fr. Buitenland : 125 fr.

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN EN VAN DE DIENST VOOR
FOLKLORISTISCHE OPZOEKINGEN

Vereniging zonder winstbejag

Sekretariaat van de Bond :
M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.

Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen.
Gent.

Redaktie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.

Drs M. DAEM & J. BOES.

Dienst voor Folkloristische Opzoekingen.

Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, biezondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen

door M. BROECKHOVE

I. — INLEIDING.

Weerheiligen om het kwaad weer of de schadelijke gevolgen ervan af te weren, staan ten opzichte van het aantal noodpatronen aangeroepen tegen ziekten van mens en dier, eerder dun gezaaid. Van deze kleine schaar waaronder O. L. Vrouw, de H. Laurentius, de H. Amandus, de H. Man Job, de H. Christoffel en de H. Donatus in aanmerking komen, is deze laatste zeker de populairste en de voornaamste. Algemeen bekend is het, dat hij een machtige patroon tegen hagel, donder en bliksem is. De hem speciale toegekende bevoegdheid om de schadelijke uitwerkselen van deze meeteoren af te weren en daardoor land en erf van vernieling of beschadiging te besparen, vestigde in onze streken een grote verering te zijne opzichte.

Over de devotie tot de H. Donatus hebben wij een onderzoek

in gans het Vlaamssprekende gedeelte van België ingesteld. Deze studie vormde een onderdeel van de « Weerkundige Volkskalender voor 't Vlaamse land », handschrift dat wij als antwoord op de Alfons De Cockprijsvraag 1945⁽¹⁾ ingestuurd hebben. Door de keurraad werd de bedevaartkroniek uit de kalender weerhouden en bestemd voor publicatie in ons tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten »⁽²⁾. Nu de Weerkundige Volkskalender uitgegeven wordt⁽³⁾, is het de geschikte gelegenheid om de studie over de H. Donatus te publiceren. De gegevens welke van voor een tiental jaren dateerden, werden herzien en in overeenstemming met de huidige stand van zaken aangevuld.

In 1957 verscheen ondertussen in ons tijdschrift de merkwaardige bijdrage van PR. Janssens, C.ss.R., « Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem »⁽⁴⁾, een studie waarin de heidense en de christelijke afweermiddelen in ogenschouw genomen werden. Na het maken van lawaai, naderhand verfiynd tot het luiden van kerkklokken en het rinkelen van gewijde belletjes; het offeren van bijlen en het dragen van amuletten; het offeren van eieren en het aanwenden van heel wat donderplanten, eindigt schrijver met de aanroeping van weerheiligen. Voorgaande studie loopt parallel met het voorwoord, waarmee wij het hiernavolgend onderzoek zouden ingeleid hebben. Om niet in herhaling te treden, vangen wij rechtstreeks aan met :

II. — AANROEPING VAN DE H. DONATUS ALS BIJZONDERE PATROON TEGEN HAGEL, DONDER EN BLIKSEM.

In 't midden van de 18^e eeuw kwam in onze streken de aanroeping van de H. Donatus tot stand. Hij heeft zoals verscheidene andere christelijke heiligen, de taak van de Germaanse god Donar overgenomen.

Te welker gelegenheid en in welke omstandigheden werd de H. Donatus een machtige patroon tegen alle onweders, tempeesten, enz. aangeroepen, en hebben de gelovigen hem vereerd om door zijn voorspraak van die onheilen bevrijd te zijn of gespaard te blijven?

(1) Zie Ovl. Zanten, 19^e jg., n° 1, blz. 24.

(2) Zie Ovl. Zanten, 21^e jg., n° 6, blz. 156 : « ... De overige hoofdstukken zijn belangwekkend, vooral datgeen over de erediensten in verband met de volkskalender, maar kunnen naderhand tot studies voor « Oostvlaamsche Zanten » worden verwerkt. »

(3) In april 1959.

(4) Zie Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5, blz. 133-152 en n° 6, blz. 165-178.

In feite is hij populair geworden door de gebeurtenissen welke ge-
paard gingen met de overbrenging van zijn relieken van Euskirchen
naar Munstereifel in Duitsland, alwaar zijn verering van 1652
dagtekent.

Ziehier onder welke omstandigheden :

De overblijfselen van de H. martelaar Donatus, afkomstig uit
de catacomben van de H. Agnes buiten de Porta Momenta (Rome)
waren bestemd voor het nieuw opgerichte Jezuietencollege te
Munstereifel.

Martius Ginetti, vicaris-generaal van Rome had de relieken aan
Pater Balthazar Ballorus ten geschenke gegeven voor zijn grote
verdiensten bij het opsporen en aan het licht brengen van de
overblijfselen der martelaren uit de Romeinse catacomben. Na zijn
dood waren ze ter beschikking gekomen van Pater Florentinus de
Montmorency, die als vicaris-generaal toen de Sociëteit bestuurde.
Hij belastte broeder Jacobus Hannot met de overbrenging der
reliken naar Munstereifel. Alzo werden de relieken in een kist
uit cederhout van Rome reeds tot in Euskirchen gebracht en op 30
juli 1652 zou Munstereifel de kostbare schat ontvangen.

«Pater Henricus Heerde was daags te voren naar het naburige
Euskirchen gegaan om de inwoners in processie naar Munster-
eifel te begeleiden. Den volgenden morgen echter liet het weer
zich zeer ongunstig aanzien. Om nog vóór den regen Munstereifel
te kunnen bereiken, las P. Heerde reeds in de vroegte aan het
Maria-altaar te Euskirchen de mis van de H. Donatus. Op dat
ogenblik stak een verschrikkelijk onweer op. De priester stelde
zich zelve en de aanwezige gelovigen onder de hoede van den H.
Donatus en koos hem tot zijn bijzonderen beschermer. Zijn ver-
trouwen werd op een zware proef gesteld. Terwijl hij zich op het
einde der H. Mis omkeerde om den zegen te geven, sloeg de blik-
sem in de kerk, rukte er steenbrokken los, verbrandde het altaar-
linnen, trof den priester en overdekte hem met brandwonden.
Half verlamd en als van een inwendig vuur verteerd werd hij
weggedragen, doch hield niet op de hulp van den H. Donatus in
te roepen. Dit gebed vond verhooring. De pijnen verminderden,
de voeten kregen hun kracht terug en nog denzelfden morgen kon
hij, zonder enig geneesmiddel of ook slechts spijs gebruikt te
hebben, den drie uren langen weg naar Munstereifel te voet afleg-
gen. De bedevaart der Euskirchers had eerst acht dagen later plaats.

Zo luidt een kort verhaal, in de Litterae annuae van Munstereifel
opgetekend, en door den Bollandist Papebroek, een tijdgenoot, in
de Acta Sanctorum overgenomen. Van dat ogenblik werd de H.

Donatus als bijzondere beschermer tegen het onweder aangeropen. ... »⁽⁵⁾.

Volgens een devotieboekje verspreid te Aarlen⁽⁶⁾, zou het onweder reeds in de nacht begonnen zijn : « ... un Tonnerre des plus furieux se fit entendre pendant toute la nuit et le jour, qui jetta la frayeur & la consternation dans tous les Villages voisins rassemblés en Procession pour recevoir avec respect les saintes Reliques sur leurs Bans : & comme le Tonnerre ne désistait point de gronder & de menacer malheur, tous les habitants du Pays de Cologne, de Juliers & des environs poussés d'une inspiration divine, & animés d'un sentiment commun, se mirent en devoir d'invoquer saint Donat comme le vrai Protecteur que Dieu leur envoyait contre le Tonnerre, qui à la vérité ne cessa point de gronder, mais qui ne causa aucun dommage. »

De relieken bestonden « uit het hoofd, met vijf heele en een halve tand, zes of zeven groote en vele kleinere beenderen en een hoeveelheid asch; daarbij nog een aarden graflamp, een gebroken fleschje met bloedsporen, drie groote ijzeren ringen en een voorwerp (marteltuig?) waarvan het gebruik niet met zekerheid kon bepaald worden. Dit alles werd gevonden in het graf, dat tot opschrift droeg : **Sancti Donati Martyris**, en versierd was met de afbeeldingen van een zwaard en een palmtak⁽⁵⁾. »

Over het leven van de H. Donatus is niets meer bekend dan wat op zijn grafsteen te lezen staat.

... « Men heeft besloten dat hij eenen van die doorluchtigste Helden was die ten tijde van de vervolgingen hadden hun bloed gestort, en hun leven opgeoffert voor 't voordeel van 't Geloof van Jezus

(5) STUDIËN. — Tijdschrift voor Godsdienst, Wetenschap en Letteren. — Nieuwe Reeks, een en veertigste jaargang, een en zeventigste deel. — Te Amsterdam bij C. L. Van Langenhuisen + In den Berg Thabor, Singel 434 + voor België Keurboekerij te Leuven. — 1909.

(6) Origine et Progrès de l'Invocation de
St. DONAT, MARTYR

contre

le Tonnerre, la Foudre & la Grêle;

Etablie solennellement dans l'Eglise des RR. PP. Capucins d'Arlon, où il y a une partie des Reliques du même Saint, visée & approuvée par Monseigneur l'Evêque d'Emmaüs, Suffragant de Trèves.

Et une Confrérie érigée à perpétuité sous l'invocation du même Saint, par autorité de Notre Saint Père le Pape Benoit XIV.

A LUXEMBOURG

Et se trouve A GAND, chez Charles DE GOESIN, Libraire, Rue des Champs.

Avec la Permission de l'Ordinaire & des autres Supérieurs.
(zonder jaartal)

Christus, en dat het door 't instrument van 't sweerd geweest heeft dat hij verkregen heeft de victorie der Martelaers; 't is daarom dat men hem uyt-schildert omringelt met Laurier-tacken en houdende een sweerd in de hand⁽⁷⁾. »

Volgens een Duits boekje⁽⁸⁾ zou Donatus overste van het Militijns legioen geweest zijn en door zijn gebed regen verkregen hebben voor het van dorst versmachtende leger. Bedoeld is het regenwonder uit de kerkelijke geschiedenis bekend en afgebeeld op de zuil van Marcus Aurelius te Rome.

Volgens dat zelfde boekje waren, naar « de legende », de ouders van de H. Donatus heidenen, woonden in Rome, waren zeer rijk en behoorden tot een van de voornaamste geslachten. Zijn vader Faustus werd zwaar ziek, bij zoverre dat hij zijn bediening in het leger moest opgeven. Zijn moeder Flamina zocht tevergeefs troost bij de heidense goden. Ten einde raad wendde zij zich tot de H. Servatius, die in grote heiligheid in Mailand leefde. Deze zegde haar : « Vertrouw op God, uw gebed en uw smeken zijn verhoord ». Weldra ging de voorspelling van de H. Servatius in vervulling. Faustus genas. Uit dankbaarheid bekeerde Flamina zich tot het Christendom en ontving het H. Doopsel. Ook schonk God haar een zoon, die zij Donatus noemde. Wanneer de knaap enige jaren oud was, stierf Faustus, waarna de vrome moeder nu slechts voor de opvoeding van haar zoon leefde. Donatus maakte én in de wereldlijke én in de Christelijke leer grote vooruitgang.

Nog jongeling zijnde trad hij in het Militijns legioen van het Romeins leger, dat gedeeltelijk uit Christenen bestond. Na weinige jaren werd hij tot overste bevorderd. Alzo maakte Donatus de veldslag mede tegen de Markomannen wyl de keizer Marcus Aurelius zelf het leger aanvoerde. Er heerste lange tijd grote hitte, het ontbrak de troepen aan water en er onstonden aanstekelijke ziekten. In al deze noden aanriepen de heidenen hunne goden, zonder enige hulp nochtans. De keizer verzocht Donatus de God der Christenen te aanroepen om de onheilen af te weren. Nauwelijks had Donatus zijn gebed geëindigd of er kwamen wolken aan de hemel en een

(7) OORSPRONG EN VOORTGANG VAN DE AENROEPINGE VAN DEN H. DONATUS, MARTELAER, TEGEN DEN DONDER, DEN BLIKSEM, EN HAEGEL, Van welkers Reliquien berusten in de parochiale Kerke van den H. MARTINUS binnen de Keyzerlyke Stad AELST, ende die jaerlykx onder het celebreren van eene solemnele Misse aen den Autaer van de H. Maget ende Martelaeresse CATHARINA in de selve Kerke uytgesteld worden op den 24. Juny. — Tot DENDERMONDE by JACOBUS DU CAJU op den Korenaerd. (zonder jaartal).

(8) Zur Verehrung des hl. Donatus zu Arel — Von U. Knepper, Pfarrdechanten zu St. Donat. — Arel, 1901. — Druck von Alphons Willems.

§ Lebensgeschichte des heiligen Martyrers Donatus. Nach der Legende, blz. 14-15.

rijkelijke regen verkwikte mensen en dieren. De ziekten in het leger verdwenen en de Romeinen behaalden een schitterende overwinning.

Op Donatus maakte deze gebeurtenis een vruchtbare indruk, hij maakte het voornemen zo mogelijk op volkomen wijze God te dienen en legde de belofte af maagdelijk te leven. In zijn hoedanigheid van overste van een legioen kon Donatus aan de opmerkzaamheid van de keizer niet ontsnappen. Deze laatste benoemde hem tot overste van zijn lijfwacht aan het hof. Deze eervolle bevordering was Donatus niet genegen daar hem de vele bekoringen en gevaren van het heidens hofleven wel bekend waren. Hij hield zich zover mogelijk van alles wat zijn christelijke eerbaarheid enigszins kon schaden. Nu Donatus in zijn militaire loopbaan op de hoogste trap gestegen was, zou zijn deugd beproefd worden.

Een kleindochter (eine Enkelin) van de keizer, prinses Alexandrina, werd bij de verschijning van de jonge overste zo bekoord dat zij hem tot echtgenoot begeerde. De keizer zelf deelde Donatus de wens van zijn kleindochter mede. Donatus gaf een weigerend antwoord, waardoor zowel de prinses als de keizer verontwaardigd waren.

De liefde van Alexandrina keerde zich plots om in haat. Zij liet Donatus bij de rechter aanklagen als Christen. Zo bereikte zij zeker haar doel, want op het belijden van het Christendom stond de doodstraf. De rechter sprak de doodstraf uit, en daar de keizer deze niet verbood, werd de jonge held terechtgesteld. Zijn hoofd viel in de aanwezigheid van de jonge prinses.

De moeder van de heilige martelaar geloofde aan de glorie van de Hemel en daar haar zoon vrijwillig de dood was ingegaan, troostte dit haar zware smart. Met behulp van een voorname matrone nam zij het lijk en begroef het op het kerkhof van de H. Agnes te Rome.

Een identische levensgeschiedenis van de H. Donatus, breedvoerig in negen hoofdstukken verhaald en met na ieder hoofdstuk een « zede-lesse », komt voor in een devotieboekje⁽⁹⁾ destijds ver-

(9) Devotieboekje :

OPRECHTE DEVOTIE

tot den

H. DONATUS

MARTELAER.

BESONDEREN PATROON

Tegen Donder, Blixem, Haegel, Regen, Droogte,
Onweder en Tempeesten, waer door dikwils
Menschen, Beesten, Velden, Vruchten, Ge-

spreid te Etikhove. De geschiedenis zou deze zijn « Beschreven door LACTANTIUS In zynen Boek der vervolgingen tegen de Christene, en getrocken uyt andere ». Hierin wordt o.a. de volgende partikulariteit vermeld : de moeder van de H. Donatus zou maar vruchtbaar geworden zijn na het ontvangen van het H. Doopsel. Ook worden bij het verhalen van het regenwonder meer biezonderheden gegeven : de Romeinen, ingesloten ongeveer aan de stad Carnunten, een zeer dorre streek tussen gebergten, waren veroordeeld te sterven van honger en dorst. « Ende siet nauwelijks hadde Donatus zyn gebed gesproken en uytgestort zyn Herte voor den Heere met zyne Christene Soldaeten, ofte de locht, die te vooren klaer was en brandende van hitte, die wierd overtrokken met dicke wolken; en eenen soeten Regen viel alleen over het Leger der Romeynen : waer door zy hunne hitte verkoelden en brandenden dorst laefden : en het gevecht aengaende, vocht den H. Donatus met de Waepen zynder Gebed, en op den selven tyd viel een schroomelyk Onweder, van vervaerelycken Haegel, Donder en Blixem op het Leger der Barbaeren, door het welke vele van hun blind, en vele dood geslaegen zyn, en alle de reste soo verschrikt, dat zy hun in groot wanorder op de vlucht begaven, laetende hun Leger-plaetse en Bagagie aen de Romeynen, de welke de Bar-

bouwen, Huysen en Schucren, worden omgebroght ofte beschaedigt. Als ook tegen de Peste en besmettelycke Siekten van Menschen en Veé.

VERDEELT IN TWEE DEELEN.

HET EERSTE BEHELST HET

BROEDERSCHAP.

Van den selven H. DONATUS MARTELAER. Bevestigt met vele AFLAETEN en PRIVILEGIEN verleent door Zyne Heyligheyt den PAUS van ROOMEN CLEMENS XIII.

Met besonder OCTROY van Haere Coninglycke Apostolycke Keyserlycke Majesteyt. Canoniclyk Solemneel Ingestelt in de Parochiale Kercke van ETICHOVE by Audenaerde den 8. van Julius 1770. Met consent van Zyne Excellentie den Arts-Bisschop van MECHELEN. In welke Kercke de H. Reliquien van den selven H. DONATUS tegen de voorseyde Rampen Ge-eert worden.

HET TWEEDE DEEL HANDELT

Van het LEVEN van den voornoemden H. Donatus Martelaer met de Sedelycke Lessen. In t' licht gegeven door de Parochie van Etichove.

Tot AUDENAERDE, by PETRUS JOANNES VEREECKEN, in den Bourg by het Beggyn-hof. (zonder jaartal).

baeren vervolgende eene groote menigte ter neder Sabelde, en Italiën wierd van de grauweylycke rampen der goddelycke rechtveerdigheyt verlost.» Verder is hier Alexandrina niet de kleindochter van Marcus Aurelius, maar « zyne Nichte, Dochter van Cassius » en zou aan Donatus verzocht hebben met haar mede te gaan « naer den Tempel van Jupiter, om aldaer aen Jupiter, tot welvaert des Keyzers en van geheel het ryk, Offerande te doen, en Jupiter te aanbidden ». Donatus weigerde en « zy gink naer den Keyser haeren Oom, Donatus beschuldigen als versmaeder der afgoden, en als vyand van den Keyser en van 't Ryk; ... ». « ... den Keyser, vergetende de groote diensten ontfangen van den H. Donatus, door onredelycke liefde tot zyne Nichte, en ydele vreesse van quaed gevolg voor zynen eygen persoon, in gramschap raeckende, dede hem smyten in de boeyen en kercker; en leverde hem over aen de heydensche Rechters, om over hem oordeel en vonnis te strycken. » :

Ook in een devotieboekje van de broederschap van de H. Donatus te Rozenaken⁽¹⁰⁾ komt volgens « een sermoen » van E. P. Augustin J.-B. In 't Groenenwout, (vol. 7, blz. 437) een praktisch dezelfde levensbeschrijving van de H. Donatus voor, zonder dat de bron van deze laatste opgegeven wordt. Hier is geen sprake van het regenwonder, de moeder van de H. Donatus is eveneens vóór haar bekering tot het Christendom onvruchtbaar geweest en Alexandrina is ook hier niet de kleindochter, doch de nicht (cousine) van Marcus Aurelius. Verder werd Donatus geboren in het jaar 160.

Merken we op dat, volgens de voorgaande levensbeschrijvingen, de H. Donatus tot onthoofding veroordeeld werd. Er is geen sprake van martelen; het voorwerp in het graf gevonden en waarvan het gebruik niet met zekerheid kon bepaald worden, kan bijgevolg geen marteltuig zijn.

* * *

Alhoewel in Munstereifel (Duitsland) de verering van de H. Donatus reeds in 1652 bestond en in Aarlen (België) een aanvang nam in de eerste helft van de 18de eeuw (beeld in 1727 — relikwie in 1738⁽¹¹⁾ — broederschap in 1742), begint de devotie in onze streken slechts in de tweede helft van de 18de eeuw en is van Aarlen naar hier overgewaaid.

(10) Manuel de la Confrérie de SAINT-DONAT, Martyr, érigée dans l'église de Russignies. — Bruxelles, B. Landriers, 15, Vieux-Marché aux Grains — 1861.

(11) En niet in 1720 zoals PR. JANSSENS, C.ss.R., aanhaalt in zijn studie « Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem », zie Oostvl. Zanten, jg. 32, blz. 173. (blz. 2 van (7), zie voetnota blz. 6).

Bij duizenden werden propagandablaadjes in het Frans en in het Nederlands verspreid om tot de broederschap te Aarlen toe te treden. Een speciale « geestelycken commissaris » werd in alle voornaamste steden aangesteld, die er voor zorgde de inschrijvingen naar Aarlen door te sturen. Zo lezen we in een dergelijk propaganda-dubbelblaadje⁽¹²⁾ het volgende : « En om meer betrouwen, en voorspoedigheid te geven tot de inschryvinghe, het Broederschap draeght sorge van in alle principaele steden te stelle eenen geestelycken commissaris, die uyt den naem van dit Broederschap ontfangt alle, die versoecken ingeschreven te worden, en alle die naemen van de ingeschrevene personen met hun toe-naemen, hun conditien, qualiteyten met den date van den dagh, maent, en jaer van hunne inschryvinge, alsoo oversent naer Arlon, om te stellen op den Register-boeck van 't Broederschap. » Iedereen kon ingeschreven worden, « oock selfs daer inschryven de kleyne kinderkens, en hun daer van verwittigen, gekomen synde tot de jaren van discretie. »

In talrijke kloosterkerken der P.P. Capucijnen kwam de devotie tot de H. Donatus tot stand. Daaronder zijn gevallen te citeren van zuivere navolging en gevallen waaraan een of ander voorval van verwoesting ter plaatste door onweder of hagel aanleiding gaf. B.v. werd de broederschap gevestigd in de kloosterkerk te Brugge zuiver als navolging opgericht : « Ter verspreiding van deze devotie (van de H. Donatus) werd er in de kerk der Minderbroeders-Capucijnen te Brugge, in het jaar 1764, een Broederschap opgericht... »⁽¹³⁾.

Te Edingen daarentegen luidt het : « Om dat wij in de omstreken van Enghien, in het jaar 1853, zoo schromelijke onweders hebben gehad, waardoor den geheelen oogst in vele omliggende dorpen geheel is vernietigd geweest (door den hagel), hebben de Paters Capucijnen van Edingen, van onzen H. vader den

(12) Inhoud van de Inschryvinge in 't vermaert
Broederschap van den Heyligen Martelaer DONATUS.
Wettelyck, ende voor altydt Ingestelt in de Kercke der
Eerw: PP. Capucinen tot Arlon, door de autoriteydt
van onsen Alderh: Vader BENEDICTUS XIV. Paus van
Roomen
Vidi Antv. 12. Febr. 1753.
F. Jos. VAN PETEGHEM
Ord. Prael. S.T.M. Libr. Cenfor. Ord.
(zonder jaartal)

(13) Dubbeldevotieblaadje van Brugge :
Broederschap van den H. Donatus, Martelaar.
Imprimatur : Brugis, 13 Septembris 1938.
Jos. VAN DER MEERSCH, Vic.-Gen.
Brugge, druk. Wwe P. Van Cappel, St Gilliskerkstraat, 15.
(zonder jaartal).

Paus van Rome, oorlof verkregen om jaarlijks een solemneele oktaaf te vieren, ter eere van den H. Donatus, martelaar⁽¹⁴⁾».

Vóór de Franse revolutie, mogen we aannemen, bestond de vereering van de H. Donatus in bijna alle kloosterkerken van de P.P. Capucijnen. Het is dan ook aan deze orde dat de verspreiding van de devotie tot de heilige mag toegeschreven worden.

In vele parochiekerken kwam eenzelfde vereering tot stand, ook enerzijds door navolging en anderzijds door toedoen van een of andere verhogeling of blikseminslag. Zo werd te Waasmunster de broederschap opgericht in navolging van de P.P. Capucijnen te Brussel; te Opoeteren — wijk Dorn — kwam de devotie tot stand door het feit dat de veldvruchten door herhaalde hagelbuien vernield werden; te Diets-Heur als gevolg dat in het veld een man met paard doodgliksemd werd, enz.

* * *

Aarlen heeft met veel moeilijkheden en na vier jaar onderhandelen een relikwie van de H. Donatus uit Munstereifel bekomen en dan nog op voorwaarde niets daarvan aan andere kerken te schenken⁽⁵⁾. In een devotieboekje verspreid te Aarlen⁽⁶⁾ lezen we : « ... Ceux-ci (de P.P. Capucijnen van Munstereifel) y opposèrent d'abord une difficulté, disant qu'il ne leur étoit point permis d'en donner la moindre parcelle sans permission expresse de leur T.R.P. Général. On fut par conséquent obligé de recourir à Rome auprès du Révérendissime Père Général. Dieu sait toutes les difficultés qu'il y eut d'y réussir; mais comme c'étoit ici son ouvrage, on ne désespéra point. On poursuivit la demande avec instance par de bons amis, on en vint si bien à bout, que le Révérendissime Père Général l'accorda, par grâce spéciale l'an 1738; mais à condition : 1°. Que cette communication des Reliques de saint Donat ne dérogeoit en rien aux pèlerinages qui se font tous les ans à Munster-Eiffel au sujet de ses Reliques. 2°. Que l'on n'en communiquera aucune partie ni fragment à d'autres Eglises.» Moeten we daaruit

(14) Dubbeldevotieblaadje van Edingen :
Broederschap van den H. DONATUS, te Enghien.
Imprimi potest.
Tornaci 5 Junii 1855.
A.-P. V. DESCAMPS, Vic.-Gén.
Imprimatur.
Tornaci 4 Martii, 1927.
V. CANTINEAU, Vic.-Gén.
(zonder jaartal).

Edingen. — Drukk. G. Decallonne.

afleiden dat Munstereifel bevreest was voor concurrentie vanwege Aarlen?

Waar of hoe later de talrijke kerken in 't bezit kwamen van de relieken van de H. Donatus, is een raadsel. Het is een vaststaand feit dat in de vele voorhanden zijnde devotieboekjes van de H. Donatus, en waarin alle mogelijke aanhalingen nopens de broederschap, het ontstaan van de aanroeping, enz. gepubliceerd worden, er over de herkomst van de relikwie slechts vage of geen aanduidingen voorkomen. B.v. in het devotieboekje van de broederschap van de H. Donatus te Poesele⁽¹⁵⁾ wordt slechts vermeld: «wij hebben ook het geluk in onze kerk een wettige relikwie van de H. Martelaar Donatus te bezitten.» Zo ook in het devotieboekje van de broederschap te Rozenaken⁽¹⁰⁾ komt enkel voor: «Ce même curé eut aussi soin de procurer à son église les précieuses reliques du saint patron contre l'orage.» Tot slot in het devotieboekje van Aalst⁽⁷⁾ zijn eveneens geen gegevens over de oorsprong van de relikwie te vinden: «Van welkers Reliquien berusten in de parochiale kerke van den H. Martinus binnen de Keyzerlyke Stad Aelst, ende die jaerelykx onder het celebreren...».

* * *

Dat deze heilige al spoedig grote populariteit zou verwerven lag voor de hand. Ons volk hechtte veel belang aan martelaren-heiligen en ook hielpen de bijzondere voorvallen, waarmede de overbrenging van zijn relieken gepaard gingen, aan de populariteit mede.

Rond de jaren dat in onze streken de Sint-Donatusverering ingang vond, werden «toneelstukken» opgevoerd welke tot doel hadden de devotie tot de heilige aan te wakkeren en te verspreiden. Dergelijke stukken hadden meermaals en op bepaalde dagen plaats, dit, om de ganse omtrek in de gelegenheid te stellen de vertoningen bij te wonen.

(15) Devotieboekje

LEVEN
en
Regelen des Broederschap
van den
H. DONATUS.
Ingericht in de Parochiale kerk van
POESELE.

Gezien en goedgekeurd.

Gent, 2 Febreari 1860.

†L.J. Bisschop van Gênt.

Gent, J.B.D. HEMELSOET, Boekdrukker, St-Baafsplaats, 22 — 1906.
(Met afbeelding van de H. Donatus op het voorblad)

Te Anzegem (W.Vl.) o.a. traden de «Konstvoedende redenbroeders» die Sint-Elooi en Sint-Jan-Baptist als schutspatronen, een lauwerkrans als embleem en de kenspreuk «Verzaemt in vrede» hadden, in 1781 van 29 april tot 24 juni, zevenmaal op met «Donatus, martelaer, patroon tegen donder en blixem». Drie jaar later, in 1784, eveneens van 29 april tot 24 juni vertolkten ze opnieuw de legende van de H. Donatus⁽¹⁶⁾.

Te Etikhove (O.Vl.) was het de «Goedwillige en tot het huys Godts ieverige reden — en rym — constminnende Jongheyt» die, van 4 juni tot 15 juli 1770, zesmaal «Het leven van den H. Donatus, martelaer» en van 5 juni tot 29 juli van hetzelfde jaar zesmaal «Den uytgang van het leven ende blyde gewenschte martelie van den selven H. Donatus, martelaer» te beste gaven⁽¹⁷⁾. Hier weten we dat op verzoek van de pastoor en de notabelen van Etikhove de stukken door Jan-Baptist SIGNOR ineengestoken en onder zijn leiding opgevoerd werden⁽¹⁸⁾. Jan-Baptist SIGNOR vermeldt het trouwens uitdrukkelijk in een «verslag» onder de vorm van een loflied aan het adres van de vertolkers van het spel «Eustachius, veltheer der Romeynen, tragedie», dat het jaar te voren in 1769 te Etichove opgevoerd werd. De 10^e strofe van het bewust loflied⁽¹⁹⁾ luidt letterlijk :

's Hebben weer beginnen raemen,
 Om het naeste jaer te saemen
Te spelen het spel te gaer
Van Donatus martelaer.
 Met consent van hunne heere,
 En den pastor even seere,
 Die ick vind altyd bereyd
 Tot hun goe genegentheyd.

Het moet ons dan ook niet verwonderen dat Etikhove en gans de omtrek tot de broederschap van de H. Donatus toetraden welke in de kerk van Etikhove pas opgericht was⁽²⁰⁾.

(16) LE THEATRE VILLAGEOIS EN FLANDRE, Histoire, littérature, musique, religion, politique, mœurs d'après des documents entièrement inédits, par Edmond VANDER STRAETEN, 2e édition, 1881, 2 delen, — Bruxelles, Imp. de Xavier Havermans, Galerie du Commerce, 24 à 32; blz. 22-23, deel II.

(17) Zie voetnota 16; — blz. 80-90, deel II.

(18) Het argument van spel I en II, opgevoerd te Etikhove, berust in het Stadsmuseum te Ronse (medegedeeld door Lic. G. De Rouck).

(19) Zie voetnota 16; — blz. 289 en vlg., deel I: «Ander nieuw liedeken op het spel van Eustachius, gespeelt en verthoont te Ettichove, op den 1en, 2en, 8en en en 9en October 1769».

(20) Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen, Bijdrage tot de studie van de legenden, de ikonografie, de volksgebruiken, door Lic. Renaat Van der Linden — In eigen beheer, Godveerdegemstraat, 15, Zottegem — 1958.

Ondanks hij een gekend patroon werd, moeten we vaststellen dat zijn naam weinig of niet in aanmerking kwam bij het geven van persoonsnamen. Zelden ontmoeten we een persoon die Donatus gekerstend werd. Door Z.E.H. A. Vandekerckhove, pastoor te Stuivekenskerke (W.Vl.), die een verzameling van een vijftigduizendtal doodsprentjes bezit, wordt ons verzekerd dat er zelden een prentje voorkomt waarvan de overledene Donatus tot patroon had.

Maar letten we wel op : de H. Donatus die aangeroepen wordt tegen onweer, stormwinden, hagel, enz. is de soldaat-martelaar en niet de H. Donatus-Bisschop waarvan de H. Kerk de feestdag op 7 augustus viert.

Dit blijkt uit volgende

WAERSCHOUWINGE.

« Gelyk' er veel Reliquien verspreyd zyn onder de naem van den Heyligen DONATUS, men kan hier niet achterlaeten den Lezer te waerschauwen, dat den Heyligen DONATUS Martelaer, den welken men aenroept gelyk eenen Patroon herkent tegen den Donder, Onweder en den Haegel, waer van de weirdige Reliquien zyn in veneratie in de Kercke der Eerw. PP. Jesuiten van Munster-Eiffel, en ten deele in die der Eerw. PP. Capucinen van Arlon is niet den Heyligen DONATUS Bisschop en Martelaer waer van de Kercke de Feeste houdt den 7. Augustus : nog eenen van die ander Heylige DONATUS Martelaers waer van de Roomsche Martyrologe mentie maekt binnen den loop van 't jaer, want sy hebben al gemartiliseert geweest buyten Roomen : en daer is maer desen die met veel andere Christelijke Helden de doodt heeft geleden tot Roomen in den tijd van de vervolgingen, de Roomsche Martyrologe schynt' er mentie van te maeken den eersten dag van Meert; maer gelyk men niet en segt van syn leven, nog op welke maniere hy heeft gepynigt geweest, men kan daer niet vast op besluyten. Hy is ook niet eenen van die Heylige DONATUS die men zoo heeft gedoopt, by gebrek van hunnen oprechten naem te weten: want den desen hebbende getrocken geweest tot Roomen uyt het Kerk-hof van Ste AGNES om getransporteert te zyn in het Collegie der Eerw. PP. Jesuiten der selve stad, men vond synen naem oprechtelyk gegraveert op den steen van syn graf. SANCTI DONATI MARTYRIS. »⁽⁶⁾

In het devotieboekje van Etikhove⁽⁸⁾ komt voorgaande waerschouwing in volgende termen voor : « Op den Serksteen van zyne

S. DONATUS MARTYR

Patronus contra tempestates, Sancte Martyr Donate,
 ora pro nobis, ut liberemur a fulgure,
 fulmine, et tempestate.

Attigit Reliquias in templo Capuc. Arluni.

Cornelius de Bondt.

Afb. 1

Oude devotieprent van de H. Donatus
 (Uit de verzameling van de heer J. Pieters,
 Ondervoorzitter van de Bond der Oostvl. Folkloristen)

Tombe vont men gegraveert een Sweert ende eenen Palm-tak, met dit op-schrift : Sancti Donati Martyris : dat is : van den H. Donatus Martelaer. Waer uyt gekent wiert, dat dezen H. Donatus geenen Bisschop was geweest, maer eenen van die vroome Edelmoedige Christene Soldaeten, die, ten tyden van de eerste vervolgingen, hun Bloed en leven door de Martelie ten besten hadden

gegeven, uyt liefde tot hunnen Saligmaecker en Gecruysten JEZUS; en dat hy door het Sweert hadde verworven den Palm-tak der Martelie. Om dese reden word desen H. Donatus geschildert in de Figure van een Leeken Edelmoedigen Persoon, met den Palmtak; in d'een, ende het Sweert in de ander hand. »

De H. Donatus, soldaat-martelaar, heeft bijgevolg geen feestdag in de kerkelijke kalender. Doorgaans wordt zijn viering op de tweede zondag van juli gehouden, zondag waarop Aarlen in 1738 voor het eerst zijn reliek in een zilveren schrijn ter verering uitgesteld zag.

Op talrijke plaatsen, en vooral in de parochiekerken, heeft zijn viering op 7 augustus plaats en neemt men aldaar de H. Donatus-Bisschop voor de H. Donatus-Soldaat. Dat is totaal verkeerd.

P. CAHIER die een studie wijdde aan de karakteristieken van de heiligen in verband met de volkskunst⁽²¹⁾ stelt eveneens de verwarring tussen de twee heiligen vast. Hij zegt duidelijk « Ce ne serait pas du reste la première fois qu'un saint bénéficierait des qualités attribuées plus exactement à son homonyme. Toutefois je l'ai placé en tête de l'article, parce que plusieurs en font un évêque ... ».

Zelfs te Aarlen heeft men ook die missing begaan : in de beginne, zo verhaalt de Gardiaan P. Bonaventura van Luxemburg, vierde men zijn gedachtenis op de 7de augustus, feestdag van de H. Donatus, bisschop van Arezzo en Martelaar, « dont on prêchait ici la vie tout au long pour celle de S. Donat en question ». Maar in 1730 ontdekte dezelfde Gardiaan de persoonsverwisseling die daar plaats had en verplaatst het feest in navolging van Munstereifel op de tweede zondag van juli. « Après avoir démêlé le vrai d'avec le faux », zo lezen we, « il laissa dans l'archive du couvent le mémoire suivant, afin que les prédicateurs ne s'y trompassent plus et pussent à l'avenir dire quelque chose d'avéré et pertinent à notre Saint-Donat ... ⁽⁵⁾ ».

Als we enerzijds de persoonsverwisseling beschouwen en anderzijds het raadsel overwegen van waar de talrijke parochiekerken relieken van de H. Donatus gehaald hebben kan verondersteld worden dat bij deze laatsten mogelijks relieken van de H. Donatus, bisschop, voorhanden zijn.

* * *

(21) Caractéristiques des Saints dans l'art populaire énumérées et expliquées par le P. CH. CAHIER de la compagnie de Jésus; — Paris, Libraire Poussielgue Frères, Rue Cassette, 27, 1867, 2 delen; blz. 427 (foudre).

Alhoewel bij de overbrenging van de relieken van de H. Donatus, van Euskirchen naar Munstereifel, geen hagel te pas kwam, is deze meteor in de aanroeping opgenomen omdat hagel in vele gevallen bij onweer en dondervlagen voorkomt.

Verder is de aanroeping niet enkel met betrekking tot de bescherming van de veldvruchten, maar is ze uitgebreid geworden tot vrijwaring van huizen, kerken, enz.

« ..., dat als wanneer men een waerachtig Christelijk betrouwen heeft in de voorspraeke ende verdiensten van den H. DONATUS, men gevoelt al de macht van syne Bescherminge in de verscheyde tegen-komst van den Donder en Onweder, ende als wanneer de Billetten, Beelden en Coralen van den H. Donatus die geraekt hebben aen syne Reliquien, zyn gesel aen Huysen, ofte Torens, in de Camers, in de Velden, in de Wyngaerden, in de Wyden, in de Hoven, die plaetsen zyn gemeenlyk beschermt van de ongelucken, van het Onweder, van den Blixem, en van den Haegel, al-hoe-wel sy dikwyls verdervinge maeken in de Gebuerte. »⁽⁷⁾.

* * *

De H. Donatus wordt afgebeeld in Romeins krijgsgewaad met zwaard of helm in de rechterhand en de palmtak der martelaren in de linkerhand. De afbeelding wordt aangevuld met de reden van de aanroeping: bliksemflitsen, welke gewoonlijk op zijn schild aangeduid staan.

Bij de pelgrimage met betrekking op de weersgesteldheid, bemerken we evenals bij de bedevaarten voor zieken van mens en dier, het bestaan van gewijde zaken, die uit het heiligdom medegebracht en thuis devotelijk bewaard worden, o.a. devotieblaadjes, prentjes, medailles, kaarsen, enz.

Om zich onder de blijvende bescherming van de heilige te plaatsen, laat de bedevaarder zich in de broederschap of het gild inschrijven.

De viering van de heilige wordt op sommige plaatsen aangekondigd door aanplakbrieven, zie afb. 2 en afb. 3, uitgehangen in het kerkportaal van het genadeoord en over 't algemeen ook naar de naburige gemeenten gestuurd.

Doorgaans gaat de viering van de heilige gepaard met een triëüm, een oktaaf of een novene, gedurende dewelke een of meer heilige missen voor het heil van de levende en de afgestorven leden van de broederschap of het gilde opgedragen worden. 't Is gewoonlijk gedurende die dagen dat de gelovige zich laat inschrijven of zijn inschrijving in de broederschap of het gilde hernieuwt.

VOLLEN
AFLAET

OP DEN FEEST-DAG
VAN DEN

H. DONATUS

PATROON TEGEN DONDER, BLIXEM EN ONWEDER
IN DE KERK VAN BOUWEL,
VERGUNT DOOR SYNE HEYLIGHEIT

PIUS DEN VII.

Oekomenden Zondag, wezende den tweeden Zondag van July, is in de genoemde Kerke te verdienen VOLLEN AFLAET voor alle Christene Geloovige, die gebiecht ende gecommuniceert hebbende, aldaer zullen bidden voor de Verheffing van onze Moeder de H. Kerke, Uytroeying der Ketteryen, Eendrachtigheyt der Christene Princen, &c.

Den VOLLEN AFLAET zal beginnen met de eerste Vesperen, die daegs voor den Feest-dag zullen gezongen worden ten dry ueren.

's Morgens ten zes ueren zal geschieden de eerste Misfe, met het uytstellen van het Alderheyligste SACRAMENT DES AUTAERS, waer naer zullen volgen andere gelezene Misfen; tot gemak van een-ider zullen daer verscheyde Biechtvaders Biecht hooren.

Ten negen ueren zal gezonger worden de Solemneele Hoog-Misfe, waer onder zal gepredikt worden tot lof van den voornoemden Heyligen, naer de welke zal volgen eene Solemneele Procesfie van Devotie met het ALDERHEYLIGSTE, en met de Reliquien van den H. DONATUS, met de welke men door den dag zal Zeegenen.

Naer middag ten dry ueren zullen gezongen worden de Vesperen, sluytende den Feest-dag met de Benedictie van Alderh. SACRAMENT DES AUTAERS.

Tot LIER, by J. H. LE TELLIER, Boek-drukker.

Afb. 2

Aanplakbrief van het oude type waardoor de feestdag van de H. Donatus aangekondigd wordt op de tweede zondag van juli in de kerk van Bouwel (A.).
(Oorspronkelijk formaat : 36,5 cm × 44 cm)

Kerk van Onze Lieve Vrouw te Bouwel.

Broederschap van den H. DONATUS

Den tweeden Zondag van JULI

Plechtigheid van den H. DONATUS

Patroon tegen het onweder.

Om 6 u. Gezongen Mis ter eere van den H. Donatus voor de levende en overleden leden van de Broederschap.

Om 7,30 u. Gezongen Mis voor de Parochianen.

Om 9,30 u. Plechtige Mis ter eere van den H. Donatus tot intentie van de leden van de Broederschap en van de bedevaarders.

Daarna Plechtige Processie.

Om 2,30 u. Vespers en Lof.

- Na de Kerkelijke Diensten zal de relikwie van den H. Donatus ter vereering aangeboden worden.
 - Volle aflaat voor al de geloovigen, mits te biechten en te communiceren en in de kerk te Bouwel te bidden voor de intenties van Zijne Heiligheid den Paus.
 - Men kan zich laten inschrijven in de Broederschap.
-

Drukkerij R. Peeters-Wouters - Herentals.

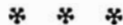
Afb. 3

Aanplakbrief van het nieuw type waardoor de plechtigheid van de H. Donatus aangekondigd wordt op de tweede zondag van juli in de kerk van Onze Lieve Vrouw te Bouwel (A.).
(Oorspronkelijk formaat : 38,5 cm × 55 cm)

Bij de in- of herinschrijving ontvangt of koopt de gelovige een devotieblaadje, een prentje of een medaille. In principie hebben alle devotieblaadjes nagenoeg dezelfde inhoud. Ze vermelden :

- 1) dit is gewijd en heeft geraakt aan de relikwie van de H. Donatus die berust in de kerk ...;
- 2) de reden en de kortbondige beschrijving van het ontstaan van de aanroeping;
- 3) het verdienen van aflaten;
- 4) de litanie van de H. Donatus;
- 5) gebed of gebeden ter ere van de H. Donatus.

We geven in volgend hoofdstuk een kort relaas van de plaatselijke devotie tot de H. Donatus in de ons bekende genadeoorden gelegen in het Vlaamssprekende gedeelte van België en dit per alfabetische orde, per provincie en per gemeente. Wij hebben het nuttig geacht ook een woordje te zeggen over de plaatsen alwaar de devotie telooring. De plaatsen waar alleen een relikwie voorhanden is en waar geen biezondere godsvrucht tot de H. Donatus bestaat, worden buiten beschouwing gelaten.

III. — DE DEVOTIE TOT DE H. DONATUS.

A) P R O V I N C I E A N T W E R P E N .

1) ANTWERPEN, Sint-Jacobskerk⁽²²⁾.

Op zijn minst sedert 1939 is in de Sint-Jacobskerk de devotie tot de H. Donatus, bij gebrek aan belangstelling, teloorgegaan. Zelfs van sedert enkele jaren vóór 1939 komen geen inschrijvingen meer voor in het « rekenboek » van de broederschap. De geestelijkheid heeft getracht de devotie te doen herleven door een H. Mis op 7 augustus⁽²³⁾ te celebreren ter ere van de H. Donatus, doch zonder succes.

Al wat in de kerk nog aan de vroegere devotie herinnert zijn het marmeren beeld met het offerblok er onder en het mooi relikwieschrijn waarin zijn relikwie geborgen is. Dit schrijn draagt het n° 58 van de inventaris van het kerkarchief en staat beschreven

(22) Niet in de Sint-Willebrorduskerk te Antwerpen zoals PR. JANSSENS, C.ss.R., aanhaalt in zijn studie « Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem », zie Ovl. Zanten, 32e jg., n° 6. blz. 175.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 17.

als volgt : « reliquaire en bois sculpté, doré et argenté, représentant S. Donat debout sur socle, époque Louis XVI ».

De broederschap is er opgericht geworden in 't midden van de 18e eeuw. Volgens het broederschapsboek (n^r 152 van het kerkarchief) werd de broederschap « genaemd van donder en bliksem », het bevat de namen van de eerste geestelijke en wereldlijke hoofdmannen (1751-1756). Langs de averechtse zijde van het boek werden de verslagen van de eerste kamervergaderingen ingeschreven.

De talrijke stukken en documenten welke te vinden zijn in het kerkarchief getuigen dat de devotie tot de H. Donatus er intens moet geweest zijn. We noteerden :

n^r 102 : Livre de la Confrérie de S. Donat, illustré de dessins à la plume par Overlaet, A. V. Bogaert et autres, 1764.

n^r 136 : Stukken rakende het broederschap van de H. Donatus.

n^r 153 : (1759-1813), Boek inhoudende de namen der broeders en zusters, betalende en niet betalende personen, die deel hebben gemaakt van gemeld broederschap, voor patroen of beschermer hebbende de H. Donatus en opgericht door de werklieden der kerk.

n^r 339 : La vie de S. Donat martyr; dont les reliques reposent dans l'église paroissiale et collégiale de S. Jacques à Anvers (1759).

n^r 571 : (1759-1870), Rekeningboek van de confrerie van den H. Donatus.

n^r 623 : Het leven van den H. Donatus, uit het Fransch door J. D. Verpoorten, Antwerpen, 1759.

We konden de hand leggen op een typisch bidbriefje van de H. Donatus⁽²⁴⁾ dat destijds in de Sint-Jacobskerk voorhanden was, zie afb. 4.

Afb. 4

Bidbriefje van de H. Donatus dat destijds voorhanden was in de Sint-Jacobskerk te Antwerpen.

(24) Uit de verzameling van de heer J. Pieters, Ondervoorzitter van de Bond der Oostvl. Folkloristen.

Het illustreert op duidelijke wijze de twee fazen van het regenwonder dat door het gebed van de H. Donatus verkregen werd wanneer hij onder het bevel van Marcus Aurelius tegen de Markonannen streed.

Op de voorgrond zit de H. Donatus als Romeins soldaat, geknield, met een stralenkrans om het hoofd en de palmtak der martelaren in de linkerhand. Links op de achtergrond bemerken we de Romeinse krijgslieden en hun tenten in de verte. Een zachte regen valt er neder, terwijl rechts gevaarlijke bliksemflitsen de vijand treffen.

Dergelijke prentjes, gewoonlijk vier met verschillende afbeeldingen, werden op één koperplaat getrokken en naderhand reepsge wijze afgesneden. Zoals de tekst vermeldt hebben de briefjes « aengeræckt de H. Reliquien van St. DONATUS », ze werden door de gelovigen op zich gedragen om van de onheilen van donder en bliksem bevrijd te zijn.

Inlichtingen : Z.E.H. F. De Keulenaer, pastoor.

2) BOUWEL.

O. L. Vrouw is patrones en Sint-Donatus tweede patroon te Bouwel. Van de twee zijaltaren in de kerk is er een aan de H. Donatus toegewijd.

Afb. 5.

Borstbeeld van de H. Donatus
in de kerk van Bouwel.
(Cliché, *Ons Volk*, Brussel).

Zijn plechtige viering, aangekondigd door aanplakbrieven (zie afb. 3), heeft er op de tweede zondag van juli plaats. Er komt een bijzondere predikant en na de hoogmis trekt de processie, een gewone uitgave van de H. Sakramentsprocessie, waarin zijn borstbeeld gedragen wordt, rond het dorp. Het is een mooi houten beeld dat vermoedelijk dateert uit de tweede helft van de 18de eeuw, zie afb. 5.

Vele gelovigen, ook uit de omliggende gemeenten, komen op die dag zijn relikwie vereren en laten zich in de broederschap inschrijven of hun inschrijving hernieuwen. Twee missen worden op de plechtigheidsdag opgedragen tot welvaart van de levende en van de overleden leden.

Uit het kerkarchief is niet uit te maken van wanneer de relikwie dateert. Volgens J. Lauwerys zou ze op 2 november 1769 uit de kapel van de Langenheuvel naar de dorpskerk overgebracht zijn geworden.

Alhoewel het register, een doodgevoorn boek, met de inschrijvingen aanvangt in 1804, en sedertdien goed bijgehouden werd, moet de broederschap van veel vroeger dateren. Dat bewijst een oud vaandel van de broederschap dat nu aan flarden hangt en vervaardigd werd in de tweede helft van de 18e eeuw. Op een later aangeschaft vaandel werd het oud medaillon aangebracht. Op dit laatste staat de heilige als geknield Romeins soldaat afgebeeld; de hemel is bewolkt en vóór hem ligt een grote bol, waarschijnlijk de werldebol, waarover hij zijn beschermende hand houdt. De kerk bezit nog een derde vaandel dat gedateerd wordt van rond de jaren 1870-1890 en gemeen is voor de twee kerkpatronen. Op de ene zijde staat O. L. Vrouw-ten-Hemelopneming en op de andere zijde de H. Donatus afgebeeld. Zo ook op een zilveren staf, een degelijk stuk, prijken O. L. Vrouw en de H. Donatus rug aan rug.

Behalve een litanie met gebed, onder vorm van een dubbelblaadje⁽²⁵⁾, is ook een kunstig meerkleurenprentje van de H. Donatus voorhanden, zie afb. 6. De heilige wordt als Romeins soldaat afgebeeld, hij houdt de palmtak der martelaren in de linkerhand en met zijn degen schijnt hij de bliksemflitsen af te weren die uit de grauwe wolken te voorschijn komen. We bemerken links de kerk en de brug, rechts het kasteel van Bouwel.

Volgens een oud privilege, dat meer op traditie berust, wordt de hoogmis van de tweede zondag van iedere maand, waaronder uitstalling van het H. Sakrament, ter ere van de H. Donatus opgedragen. Daarna maakt op het kerkhof een kleine processie, waarin het vaandel met het medaillon gedragen wordt, de rondgang rond de kerk. Deze processie doet terzelfdertijd dienst als maandelijkse rozenkransprocessie, processie welke nog in sommige kerken in ere gehouden wordt.

(25) Dubbelblaadje : H. DONATUS
 vereerd in de kerk van Bouwel
 LITANIE

Imprimatur,
Mechliniae, 10 Augusti 1928.
J. THIJS, can. lib. cens.

Druk. Lombaerts-V. d. Velde, Deurne. — Tél. 592.19.

Donatus martelaar. bid
 wij van donder, hagel, vuur en tempeest
 en mogen verrijfd wezen.

Afb. 6.

Veelkleurenprentje van de H. Donatus
 voorhanden te Bouwel.

(Gebed op de achterzijde van
 het prentje)

HEILIGE DONATUS

*Patroon tegen Donder en Bliksem.
 Vereerd in de kerk van Bouwel*

Gebed gedurende het Onweder

Kloekmoedige Martelaar van Jezus-Christus, heilige Donatus, onze machtige beschermer, gevaardig u gunstig te aanhooren de ootmoedige gebeden, welke wij u toestieren; doe onze verzuchtingen stijgen tot voor den troon van God, opdat Hij met een genadig oog nederzie op de uiterste benauwdheid, waarin wij ons bevin- den, om het onweder, dat ons met de grootste onheilen dreigt. Smeek Hem, dat Hij zijne gramschap be- dare, welke wij door onze zonden ontstoken hebben; offer Hem, te zamen met uwe verdiensten, het oprecht leedwezen, dat wij er over hebben; smeeke Hem, dat Hij zijne barmhartigheid over ons uitstrekke en onze huizen en velden voor brand, hagel, verwoesting en schadelijke overstromingen beware. Eindelijk versterk ons in het voor- nemen dat wij maken, van de zon- den te vermijden en God getrouw te dienen al de dagen onzes levens. Amen.

Imprimatur,
 Mechliniæ, 10 Augusti 1928
 J. THYS, can. lib. cens.

Gedurende de wereldoorlog 1940-1945 werd de H. Donatus be- halve tegen donder en bliksem ook aangeroepen tegen de gevaren van de bombardementen, zowel door de parochianen als door de talrijke stedelingen, die te Bouwel verbleven.

De devotie tot de H. Donatus is te Bouwel nog altijd zeer intens. Gedurende het jaar worden te zijner ere veel missen besteld om zijn bescherming af te smeken of om hem te bedanken.

Volgende goed geslaagde lofzang werd door Z.E.H. C. J. Van Hove, pastoor, opgesteld :

5	{	5		1	2	3	2		1	6	5	
		Do	-	na	-	tus	in	uw	rid-	der-	dos,	
		Do	-	na	-	tus,	hei-	lig	mar-	te-	laar,	
		Do	-	na	-	tus,	mach-	tig	schuts-	pa-	troon,	
	{	1		7	1	2	3		4	3	2	
		Met		zwaard	en	helm	en		ve-	der-	bos,	
		Aan		't	hoofd	der	chris-	ten	le-	ger-	schaar	
		Gij		ze	-	telt	nu	bij	Go-	des	troon	
	{	2		3	1	6	7		1	2	2	
		Met		scher-	pen	blik	in		't	fier	ge-	laat,
		Ge		slacht,	om-	dat	gij		chris-	ten	held,	
		En		waakt	op	't	volk		dat	U	vereert	
	{	3		1	6	7	1		2	3	2	
		Do	-	na	tus,	koen	Ro-	meinsch	sol-	daat.		
		Niet		bui-	gen	woudt	voor		't	boos	ge-	weld.
		En		trouw	aan	God	en		Ker-	ke	zweert.	

Refrein

	{	1		1	.	5	.		6	7	1	3		2	..'
		Do	-	na	-	tus,			weer	met	ster-	ke		hand.	
	{	1		2	4	3	2		1	3	2				
		Van		Bou-	wels	vel-	den		volk	en	vee,				
	{	1		3	1	6	5		6	1	7				
		De		dou-	der-	wol-	ken		en	den	brand				
	{	6		7	1	2	4		3	2	1				
		En		zorg	voor	een-	dracht,		rust	en	vree.				

Imprimatur :

Mechliniae die 1 Martii 1945

† Et. Jos. Carton de Wiart.

Vic. Gen.

Inlichtingen : Z.E.H. C. J. Van Hove, pastoor.

Bibliografie : Studiën over Herenthals, Volksdevoties en Volksgebruiken in Oud-Herenthals en omtrek door J. Lauwerys, — Druk. J. Haseldonckx, Hoogstraeten, 1929.

3) HERENTALS.

In de kloosterkerk van de PP. Capucijnen te Herentals is heden-
daags van een devotie tot de H. Donatus geen sprake meer.

Zijn beeld, waardoor hij als Romeins soldaat voorgesteld wordt,
met de palmtak der martelaren in de linkerhand, prijkt nog in de
kerk en zijn relikwie daterende van 1898 is nog voorhanden.

Uit het archief valt op te maken dat hij op het voorplan getreden
is na het verschrikkelijk onweder dat in 1897 boven Herentals
losbarstte en gedurende dewelke « een dondersteen » op de toren
van de pas gebouwde kerk viel. Naderhand, wanneer de herinne-
ring aan dit voorval uit het geheugen was gewist, kwam van de
verering niet veel meer terecht. Een viering in de eigenlijke zin
van het woord heeft er nooit plaats gehad. Een broederschap werd
niet opgericht.

PR. Janssens, C.ss.R., citeert een vroegere verering welke zou
tot stand gekomen zijn in 1765, dus vóór de Franse omwenteling.
Volgens P. Gardiaan is waarschijnlijk het vroegere kloosterarchief
door de troebelen vernietigd of verdwenen. Aldus is het ons niet
gelukt over de eerste devotie gegevens te vinden.

Inlichtingen : Z.E. Pater Gardiaan.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R.,
Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 175.

4) HERENTHOUT.

Volgens PR. Janssens, C.ss.R., zou te Herenthout de volkse
devotie tot de H. Donatus in 1777 een aanvang genomen hebben.

Daar het devotieoord ons onbekend was, hebben we inlichtingen
gevraagd alvorens ons ter plaatse te begeven. Er werd geantwoord :
« Ik vermoed dat hier een vergissing in 't spel is. Donatus wordt
vereerd in ons buurdorp Bouwel, bij ons is hij onbekend. »

Er weze hier verder opgemerkt, dat J. Lauwerys van deze devotie
eveneens geen gewag maakt.

Inlichtingen : Z.E.H. M. Delaet, pastoor.

Bibliografie : Studiën over Herenthals, Volksdevoties en Volksgebruiken in Oud-Herenthals
en omtrek door J. Lauwerys, — Druk. J. Haseldonckx, Hoogstraeten, 1929.
— Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R.,
Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 175.

5) HINGENE, parochie Eikevliet.

In de Sint-Lambertuskerk te Hingene, op de parochie Eikevliet, wordt de H. Donatus aangeroepen tegen donder, bliksem en kwade onweders.

In het hoogkoor zien we zijn mooi gepolychromeerd houten beeld, waarschijnlijk daterende van op het einde van de 17e eeuw en hem als geknield Romeins soldaat voorstellende, op een piëdestal prijken. Gedurende zijn viering, die plaats heeft op de eerste zondag van juli, gevolgd door een oktaaf, staat het beeld gedurende al de tijd midden in de kerk, versierd en verlicht, uitgesteld.

Op voormelde zondag maakt een kleine Sint-Donatusprocessie, samengesteld ongeveer als de helft van de H. Sakramentsprocessie, en waarin zijn beeld gedragen wordt, haar rondgang in de parochie. De bloeiende schuttersgilde, Sint-Donatus van Eikevliet, opgericht in 1942 en die momenteel 25 leden telt, neemt actief deel aan de processie. Om de beurt dragen de leden het beeld van hun schutspatroon, terwijl de andere leden het beeld voorafgaan en de schutterskoning van het jaar omringen, die op zijn beurt voorafgegaan wordt door een page met de « hoge-vogel ».

Na al de goddelijke diensten gedurende de oktaaf wordt zijn relikwie, daterende van 1822 en geschonken door Z.H. Prins de Méan, ter verering aangeboden.

Een broederschap werd er in navolging van die te Aarlen opgericht. In het 8-dubbeldevotieblaadje⁽²⁶⁾ dat in 1894 zou herdrukt zijn en nog voorhanden is, met op het voorblad een mooie miniatuur van de H. Donatus, zie afb. 7, lezen we : « Ook doet een zoo groot getal personen zich jaarlijks inschrijven in **het zelfde** Broederschap (als dat te Aarlen) te Eykevliet, alwaar dit Broederschap is ingesteld den 22 Februari 1822, door zijne Hoogwaardigheid den Aartsbisschop van Mechelen; eenieder kan aldaar ingeschreven worden. » De broederschap is verrijkt met volle en gedeeltelijke aflaten. Ze was steeds bloeiend, doch van af 1940 verminderde jaarlijks het aantal toetredingen. Het register begint van af 1822 en

(26) 8-dubbeldevotieboekje :

BROEDERSCHAP
van den
HEILIGEN DONATUS
Martelaar

Dit is gewijd en geraakt aan de Relikwieën
van den H. DONATUS,
dewelke rusten in de kerk van Eykevliet.
Typ. Baeté-D'Hooge, Puers.

(zonder datum en zonder kerkelijke goedkeuring).

is tot op heden bijgehouden. In totaal noteerden we niet minder dan 13.396 inschrijvingen. De ganse streek, te beginnen met Hingene zelf, dan Aartselaar, Bornem, Hemiksem, Kontich, Niel, Puurs, Ruisbroek, Rupelmonde (O. Vl.), Schelle en Willebroek leveren de meeste inschrijvingen. Ook uit ver afgelegene plaatsen, waaronder Brussel, Diest, Elsene, Genval, Leuven, Lier, Tessenderlo en Ieper komen inschrijvingen voor. Deze laatste gebeuren schriftelijk, per brief. Uit het voorgaande mogen we besluiten dat de broederschap van de H. Donatus te Eikevliet vermaardheid bezat.

Afb. 7

Miniatuur van de H. Donatus op het 8-dubbelde-votieblaadje van Eikevliet. (Cliché J. Baeté, Drukker-Uitgever Puurs)

Gewijde kleine medaillen van 13 mm doormeter, waarop de H. Donatus als een Romeins tribuin met de palmtak der martelaren in de rechterhand afgebeeld staat, zijn nog steeds verkrijgbaar. Links van hem, langsheen de buitenomtrek, lezen we : « ST DONAT PRIEZ P N », rechts van hem, staan een drietal bliksemflitsen afgebeeld. Op de keerzijde zien we een kruis met palm.

Gedurende het jaar komen af en toe een paar mensen uit de omliggende gemeenten de relikwie van de H. Donatus vereren. Ze wenden zich tot de sakristij of tot de pastorie. Zeer zelden worden nog missen besteld met het inzicht om van de schadelijke uitwerkselen van donder en bliksem bespaard te blijven.

Inlichtingen : Z.E.H. Jos Smet, pastoor te Eikevliet.

6) KASTERLEE.

Te Kasterlee, in de Sint-Willebrorduskerk worden nog ieder jaar hagel- of dondermissen, zoals het volk ze aldaar noemt, opgedragen. Een klein beeld van de H. Donatus, ongeveer 30 cm hoog, ziet men in de lambrizing aan de voorkant in de kerk.

In iedere wijk doet jaarlijks een persoon ten huize een geldomhaling; de bijdrage is willekeurig en het aantal missen wordt bepaald naar 't bedrag der ingezamelde gelden. De missen worden er op onregelmatige tijdstippen gezongen vanaf maart tot september. Na dergelijke missen wordt telkens de relikwie van de H. Donatus, welke van 1852 dateert, ter verering aangeboden.

Dat religieus gebruik, zo zegt men te Kasterlee, bestaat sedert onheuglijke tijden. Volgens PR. Janssens, C.ss.R., zou de volkse devotie begonnen zijn in 1775.

Zo ver men gedenkt is er te Kasterlee nooit hagelschade geweest met uitzondering nochtans vóór een 90tal jaren. Toen, vertelt men, waren op 't gehucht « De Kluis », een buurt van een tiental woningen, de rondgehaalde penningen niet toereikend om een mis te bekostigen, en toen gebeurde het, dat juist dat jaar en op dat gehucht alleen, de boekweit verhagelde.

Ondanks de missen opgedragen worden ter ere van de H. Donatus, zegt het volk maar liever hagel- of dondermissen in plaats van Sint-Donatusmissen.

Inlichtingen : Z.E.H. Vanlommel, pastoor.

Bibliografie : Handelingen van het Xe Vlaamsch Filologenkongres 15-27 April 1930 te Antwerpen, — St. Norbertus drukkerij, Tongerlo (Antw.) — § Hagel, Hagelmissen, Hageloffers en Hagelkruisen door J. Cornelissen.
— Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R., Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 175.

7) MECHELEN.

Vóór de Franse omwenteling zou te Mechelen in de kloosterkerk der PP. Capucijnen de volkse devotie tot de H. Donatus in 1761 een aanvang genomen hebben.

Na de onlusten werd deze verering niet heropgericht. Het archief van het huidige klooster van O.L. Vrouw ter Engelen bevat geen enkel dokument dat enig licht kan werpen hoe eertijds de devotie tot stand kwam of bloeide.

Inlichtingen : Z.E.H. Heriaan.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R., Ovl. Zanten, 32^e jg., n^r 5 en 6, blz. 175.

8) MEERSEL.

Tot voor een tiental jaren was in de kloosterkerk der PP. Capucijnen te Meersel nog sprake van de verering van de H. Donatus, de laatste mis op de laatste zondag van juni werd toen te zijner ere opgedragen. Hedendaags blijft daar niets meer van over.

Te Meersel treffen we een beeld aan in de kerk en een in het Mariapark van het klooster, zie afb. 8. Dit laatste er geplaatst in 1928, werd vervaardigd door de heer De Beule uit Gent. De boomstam, waarop het beeld staat, werd opgericht door de heer Michel Gijssels uit Westmeerbeek, en zo kunstig nagemaakt dat velen er aan krabben om zich te overtuigen dat het wel beton en niet een echte boomstam is. Het volksgeloof wil namelijk dat de boomstam een overschot zou zijn van een door de bliksem getroffen boom.

Afb. 8

Beeld van de H. Donatus in het Mariapark van
het klooster der PP. Capucijnen te Meersel.
(Cliché, Franciscaanse Standaard, Brugge).

Een broederschap werd er opgericht op 22-1-1873. In het dubbeldevotieblaadje⁽²⁷⁾, niet meer voorhanden te Meersel, met op de voorzijde dezelfde afbeelding van de H. Donatus op een voetstuk, zoals dat van Edingen (zie afb. 13) lezen we : « De H. Donatus,

(27) Dubbeldevotieblaadje van Meersel, met afbeelding van de H. Donatus :
H. DONATUS, Martelaar — Broederschap van den H. DONATUS, Imprimi
potest, Tornaci, 5 Juni 1855, A. - P. - V. DECAMPS, Vic.-Gen. en Mechliniae,
19 Juli 1873, J.-B. LAUWERS, Vic.-Gen. — Enghien, Imp. A. Spinet, zonder
jaartal.

Martelaar, wordt bijzonder vereerd als beschermer tegen onweders, storm, hagel, donder en bliksem, zoodat velen, in verscheidene landen en gouwen, dezen Heilige aanroepende, zijne krachtadige bescherming ondervonden hebben. Om deze heilzame godsvrucht meer en meer uit te breiden, en de geloovigen deelachtig te maken aan de groote voordelen, naar ziel en lichaam, aan de ware vereering van den Heilige Donatus verbonden, heeft Z.D.H. Mgr. Dechamps, z.g., Aartsbisschop van Mechelen, en Primate van Belgenland, op verzoek der Minderbroeders-Capucienen, in hunne kloosterkerk van Meersel het Broederschap van den H. Donatus opgericht, waarin alle geloovigen kunnen opgeschreven worden. Tevens is er ter eere van dien machtigen Heilige een feestdag ingesteld, die in voornoemde kerk, jaarlijks op den laatsten Zondag der maand Juni, plechtig gevierd wordt ». De broederschap werd met volle en gedeeltelijke aflaten bedeed.

De kerk bezit een relikwie waarvan het officieel stuk der authenticiteit afgeleverd werd op 12-3-1864 door Mgr Malou, Bisschop van Brugge. Mgr Lamiroy, Bisschop van Brugge, bevestigde de echtheid ervan op 25-11-1932.

Inlichtingen : Z.E.P. Gardiaan Rumoldus.
Z.E.P. Gardiaan Landoald.

9) OELEGEM.

Te Oelegem bestaat geen echte begankenis meer ter ere van de H. Donatus, wiens relikwie er vereerd wordt op 7 augustus⁽²³⁾ of de zondag daaropvolgend.

Vóór de Franse omwenteling nochtans was aldaar een bloeiend broederschap gevestigd. De volkse devotie zou er begonnen zijn in 1780. Na de troebelen heropgericht, mocht ze zich niet meer in de vroegere bijval verheugen en kwijnde stilaan. Op de hoop toe werd alles wat met de vereering van de H. Donatus verband hield, evenals alles trouwens, door de brand in de kerk op 30 september 1914 vernietigd. Zo verdwenen het klein zilveren relikwieschijn, het houten beeld van de heilige, het register en het vaandel van de broederschap, tot de St-Donatusklok toe.

Hedendaags beperkt de viering van de H. Donatus zich tot de vereering van de nieuwe relikwie, welke in augustus 1923 door het Aartsbisdom aan de kerk geschonken werd. Practisch is de vereering er parochiaal; van devotieblaadjes of prentjes is er geen sprake.

Inlichtingen : Z.E.H. Vander Donck, pastoor.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R.,
Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5 en 6, blz. 175.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

10) RANST.

Op 7 augustus⁽²³⁾ of de daaropvolgende zondag wordt te Ranst in de wijkkerk van Millegem, toegewijd aan de H. Pancratius, de relikwie van de H. Donatus vereerd. Het betreft hier een zuivere parochiale verering. Van broederschap, dubbeldevotieblaadjes en prentjes is er geen sprake.

Zijn relikwie berust er sedert onbekende tijd en wordt met andere relikwieën geborgen in een sepulcrum voorzien in het hoofdaltaar. Volgens PR. Janssens, begon de volkse devotie in 1782.

Onlangs in 1954 werd door een weldoenster, die een bijzondere devotie tot de H. Donatus koestert, een beeld aan de kerk geschonken. De heilige wordt zoals door de band gebruikelijk is, als een Romeins soldaat voorgesteld.

Inlichtingen : Z.E.H. A. Van Bruggen, pastoor.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R..
Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5 en 6, blz. 175.

11) TIELEN.

Door pastoor Van Miert, een echt boerenvriend, die de boeren op het veld leerde mesten en zaaien, werd in 1907, een genootschap van de H. Donatus opgericht. Hij plaatste ook een beeld van de heilige in de kerk. Zoals het genootschap bij zijn aanstelling tot stand kwam, zo ook is het met hem in 1938, toen hij aftrad, verdwenen.

Ongelukkig zijn geen documenten in het kerkarchief voorhanden en is de reden of de oorsprong van het oprichten van deze devotie bij de bevolking uit het geheugen gewist. Naar ons oordeel zal een of andere verhogeling of vernieling van de veldvruchten tot deze devotie aanleiding gegeven hebben.

Zijn beeld wordt tweemaal in processie rond het dorp gedragen; n.l. de zondag na Sinte-Margriet (20 juli), patrones der parochie, en op Hoogwaardig. Waarom dan feitelijk het beeld van de H. Donatus te pas komt, dat weet ook de pastoor niet, 't is traditie.

De relikwie wordt op de zondag volgende op 7 augustus⁽²³⁾, na de H. Missen, ter verering aangeboden. Parochiaal, noch buiten de parochie, bestaat geen bijzondere devotie tot de H. Donatus. Geen enkel prentje of devotieblaadje dat op de heilige betrekking heeft hebben we ontdekt.

Inlichtingen : Z.E.H. J. Tegenbos, pastoor.

Bibliografie : Studiën over Herenthals, Volksdevoties en Volksgebruiken in Oud-Herenthals en omtrek door J. Lauwerys, — Druk. J. Haseldonckx, Hoogstraeten, 1929.

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

12) WESTMEERBEEK.

Te Westmeerbeek wordt de H. Donatus, als patroon tegen donder en bliksem, gevierd op de tweede zondag van juli. De plechtigheid wordt door aanplakbrieven, welke ook in de kerk van de omliggende gemeenten uitgehangen worden, aangekondigd. Zijn relikwie daterende van omstreeks 1860 wordt na de goddelijke diensten ter verering aangeboden.

In de namiddag, na het lof, gaat een processie, een gewone uitgave van een landelijke H. Sakramentsprocessie, waarin zijn klein houten borstbeeld gedragen wordt, rond de gemeente.

Een bloeiende broederschap, die een groot vaandel met de afbeelding van de heilige bezit, bestaat er een 60 à 70 jaar en vindt zijn oorsprong, zo zegt men, door een verhageling van veldvruchten. Voorgaande staat nochtans in dokumenten van het kerkarchief niet genoteerd. Volgens PR. Janssens, C.ss.R., zou de volkse devotie er reeds dateren van 1773.

Het register toont aan dat de broederschap veel leden uit de omliggende gemeenten telt. Af en toe wordt een H. Mis besteld met het inzicht de veldvruchten van de schadelijke uitwerkselen van het onweder te besparen. Het valt nog voor dat gedurende het jaar enkele personen van buiten de gemeente de relikwie van de heilige komen vereren.

Vroeger waren er te Westmeerbeek devotieblaadjes van de H. Donatus voorhanden. Dit hebben wij in het kerkarchief van de Sint-Germanuskerk te Tienen kunnen vaststellen, alwaar nog een exemplaar voorhanden is. Het werd gedrukt bij J. B. Carstiaenssens te Antwerpen voor « de broederschap van de H. Donatus in de kerk van de H. Michaël tot Westmeerbeek »; goedkeuring: Vidi hac., 19 Jan. 1764, C. J. Leyniers. Lib. Cens.. Dit exemplaar werd waarschijnlijk in Westmeerbeek gevraagd om het devotieblaadje voor Tienen op te stellen.

Het ligt in de volksmond: « Westmeerbeek is heel kalm en rustig bij onweder, want zij hebben Donatus ».

Inlichtingen : Z.E.H. D. Storms, pastoor.

Bibliografie : Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem door PR. Janssens, C.ss.R., Ovl. Zanten, 32^e jg., n° 5 en 6, blz. 175.

(Wordt voortgezet)

(23) Zie « WAERSCHOUWINGE », blz. 53.

Zanten

Een oud huwelijksgebruik te Nevele.

Voor onze voorouders was trouwen, zoals nu nog trouwens, een grote gebeurtenis in het mensenleven. Sommige koppels togen ter kerke te voet, maar andere lieten zich « voeren ». Zo zien we dat bij het huwelijk van Constant Coen met Emma De Vos, den 15 mei 1893, bruid en bruidegom gevoerd werden met een ketserskar(1) naar de kerk. Na de godsdienstige plechtigheid bracht men de jonggetrouwden naar het station, daar ze een bezoek van één dag wilden brengen aan de stad Gent, 's avonds was de ketser met zijn kar en ezel terug op post om ze af te halen, doch nu was de kar versierd met papieren kransen, bloemen, rozen en fikkerende lampions. En zo werd het jonge paar terug naar het dorp gebracht. Het geleek wel een « blijde inkomste ».

Het « voeren » met de ketskar verdween in 1900, toen de plaatselijke « Male poste » dit gebruik overnam. Ook deze werd op haar beurt verdrongen door de gesloten koets of « voiture », die het « voeren » verzekerde tot in 1935. Deze koets was bespannen met twee bruine paarden voor een « lage » trouw, of met twee witte paarden voor een « hoge » trouw.

Zijn er nog gemeenten gekend waar het gebruik de trouwers te voeren met de ketskar bestond?

Nevele.

A. Janssens.

Bibliotekiana

1. Op de algemene vergadering van 26 oktober 1958 kon door het Bestuur van de Bond aan de aanwezigen meegedeeld worden dat alles in gereedheid gebracht was om de bibliotheek over te brengen naar het Kinderen Alijnshospicij (Kraanlei). Op 15 november was de verhuizing achter de rug; boeken, dozen, mappen, dossiers, alles stevig in pakken gebonden, werden op de verdieping boven de kapel neergelegd in afwachting dat de vereiste nieuwe meubelen klaar geraken. Op vrijdag 16 januari jl. is van wal gestoken met het maken van de boekenrekken. Zodra deze af en geplaatst zijn zullen de boeken, enz. kunnen geborgen worden en zal de bibliotheek opnieuw toegankelijk gesteld worden voor de leden van de Bond.

2. Mejuffrouw Hélène Anseele, ere-schooldirektrice, was zo vriendelijk aan de bibliotheek de volledige tweede jaargang van « TYBAERT DE KATER » (1891-1892) ten geschenke te geven. Beste dank voor de waardevolle gift.

M.V.W.

(1) De ketskar was een lange platte kar op twee hoge wielen. Men gebruikte haar bij het ophalen van graan, dat de ketser dan naar de molen bracht. Ook het meel werd van de molen terug naar de hoeve gebracht met de ketskar.

Dienst voor Folkloristische Opzoeken

Bijdrage tot een Sagenboek van Zuid-Oost-Vlaanderen

door

Lic. R. DE GEETER (*).

155/ Betoverde koe kruipt boven op de schelf.

Bij van Djooms daar heeft er azo veel toverije geweest gehad. Op ne keer, ze gingen in oldere koestal en as ze de deur' openstoken, stond er een koe boven op de deltepersen, daar boven op. En die mensen waren bij ne mens uit 't gebuurte gegaan, — 't es diene mens die 't 't oezen nog verteld heeft, — en diene mens zei :

— « Laat golder dat a'maal stille gerust. Trekt golder de staldeure toe, zei 't ie, die koe zal wel van 't zelfs afkommen. »

En as ze weer gingen kijken achternaar, die koe stond wederom op haar plaatse.

Van de Putte Clemence. Landbouwster, 77 j. Schorisse.

156/ Pater verlost boerderij van het kwaad.

Nou ga 'k ne keer iet vertellen dat twijftig jaar 'leên es. Hoe meer da kik werktege, hoe armer da 'k wier. Mijn eerste kind was op enigste minuten dood. 'k Hâ daar tan ne neutie⁽³⁰⁾, ie drinkt en ie doet, ie smijt zijn kont' uit, ie valt en ie was den nekk' af.

'k Hâ een kudde viggies, de ratten en koesten azo de muren nie op lopen.

De paster en wildege mij nie helpen, maar 'k ging bij ne patere. De pater kwamp en der en was niet in zijn kot, ie moest overals ingaan en mijn wijf moest hem overals inleîn.

Z'heeft en tuus naar de strate moeten leîn, ge weet wel, van haran bijgank; su, hij had 't kwaad mee newaar.

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

157/ Heks, onder de gedaante van een pad, verdreven.

Awel, ik hê van vader altijd horen vertellen da a'maal ouder beesten stierven as 't hij op 't hof nog was.

(*) Vervolg van bijdragen in Oostvl. Zanten XXXIII (1958), blz. 143-150: I. Sagen uit de **Geestenwereld**. 1. Aardgeesten: dwergen, reuzen, alven; 2. Vuurgeesten: dwaallicht; blz. 185-194: 3. Luchtgeesten: nachtmerrie (maar). 4. Plaaggeesten: a) weerwolf; blz. 226-243: b) spookhond, c) spookkat, d) andere spookdieren. 5. Spokerij. 6. Terugkerende doden. 7. Framasons. 8. Spookkoets. XXXIV (1959), blz. 30-40: II. Sagen uit de **Toverwereld**. 1. Heksen: a) Heksenvergadering, b) Beheksen van kinderen, c) Beheksen van vee.

(30) Neutie = kalf.

En da moest voorstgekommen hên van een meetje da azo ne slechten naam hà, en z'had zij daar vernacht in 't hooi en ze moest zij g'heel zeker in 't hooi gescheten hên.

En sedertdien stierven a'maal die beesten, bij zoverre da vader zijn zuster nie beter gevonden hà van ne keer bij de paters naar Gent te gaan.

Enne, g'heel zeker diezelfd'ure da zijn zuster bij de paters was, kwaamt er een padd' in huis gekropen. Vader schiept z'op mee de koolschuppe en ie giet z' in de stove en ze valt swees deur de rooster en ze kruipt al onder weer uit den assenbak, ze kruipt weer al onder de deure en z'es weg. En da moet overeengekommen hên mee d'ure da zijn zuster bij de paters was.

En sedertdien was de sterfte gedaan en 't was al gedaan.

De Wolf Julia. Landbouwster, 54 j. Michelbeke.

158/ Toverij richt boerderij ten gronde.

Vroeger was er een rijk boerenhof hier in Schoosse waar dat de mensen veel ongelukken en ongemakken tegenkwamen, uit toverije. As ter moest een perd veulnen, misluktege 't veulen altijd. Op ne keer sliipt de zeune acht en twintig nachten in de perdestal om 't perd da moest veulnen te bewaken en den negen en twintigsten nacht komt hij juist ne keer in huis om zijn pijp 't ontsteken en as 't ie twee minuten naardien weerkeerdege had 't perd al geveulend en 't veulen laagt dood.

As z'een zog kochten, van da z'ermee op 't grondgebied van 't hof kwamen, liet z'haar vallen en moesten ze ze mee oren en poten binnenslepen.

Al de koeien miskalfdegen en as ter ne keer één was die goed kalfdege, tan en gaf ze geen melk.

Z'hên jaren en dagen gesukkeld en gemarteld, z'hàn de paters uit Gent ook al ontboèn om ne keer te kommen naarzien wat dat er gebeurdege. Maar z'en hên der toch geen veranderinge keunen aan brengen.

En op 't ende zijn der die mensen moeten uitscheîn van boeren, omda ze zoveel malheuren tegenkwamen.

Lenvain Sara. Winkelierster, 69 j. Schorisse.

159/ Paard weigert over vroeger kerkhof te stappen.

Van Dovies' kerkhof, g'hebt gij daar ook nog wel horen af spreken hein, dat er daar enen gegaan was mee zijn perd en dat hij nie en koest passeren en dat da perd nie en wildege voortgaan en dat da perd zweettege dat 't zweet zijn lijf afliipt en dat hij moest werekeren en dat hij nie en koest voortgaan.

Vincke Maria. Landbouwster, 76 j. Parike.

d) ALLERHANDE HEKSERIJ

160/ Heks komt op de ruit slaan.

En tan kwamp er ne keer een toveresse zei 't ie mijn vadere, op ons veister slaan, 's navends, gelijk da me zaten 't eten, te souperen, zei 't ie mijn vadere.

— « Hoor ne keer hoe dan de klokskies van Engeland luien ! » zei ze, en ze gaf azo een baffe op de ruite se, en ze was weg.

Ja, serieus waar, da heeft mijn vader dikkels verteld.

Van der Bruggen Camilla. Huishoudster, 67 j. Opbrakel.

161/ Heks betovert brood.

Stoelies Nie, die den naam hà een toveresse te zijn, es in haren ouwen dag naar 't hospitaal gaan weunen. En ze bakken en doen daar zelve.

En op ne keer, Nie gaat in de keuken as ze bezig waren mee te bakken en al mee ne keer vielen al de brodens dien daar vermengeld stonden in brokken vaneen. En der was daar een nonne, die aan haar zije een keting' hangen hà mee haar sleuters aan en die ketinge viel mee éne keer schakel veur schakel vaneen.

Heuvicq Jeanne. Huishoudster, 41 j. Edelare.

162/ Heks zorgt voor goed brood.

Tante Marie haar brood schond alle weken en op ne zekere keer, 't was daar een vrouwmens en ze vroeg haar :

— « Maar Marie, wille kik ne keer bakken ? »

— « Ha, ba ja, 't zal misschien gedaan zijn mee gij ne keer te bakken. »

En ze baktege, — da was een ouw Lette die den naam had van een toveresse te zijn.

En tante Marie haar brood heeft ne meer geschonden.

Lauwers Margriet. Huishoudster, 34 j. Opbrakel.

163/ Geest verlaat heks.

Een vrouwmens, een moeder uit een huishouwen, die moest bakken en ze bakteg' in den oven. En as z' al een g'hel' ure weg was, de kinders gingen ne keer kijken naar den oven of da haar dingen gink. En ze stond mee al twee haar handen in de moelde te kneën, maar ze stond dood, z'en zagen der geen leven ne meer aan. En de kinders om da paster gegaan en as de paster kmamp :

— « Laat ze gerust, ze 't ie, 't leven zal ter wel in kommen, zei 't ie, en gaat er nie aan », zei 't ie.

En as 't nog een ure daarnaar was, ze gingen, en 't leven was ter weer in 'kommen.

Da was de geest die op gank was veur te gaan toveren en slechte werken doen. En da es gebeurd, echt gebeurd, echt gebeurd.

Van der Bruggen Camilla. Huishoudster, 67 j. Opbrakel.

164/ Variant.

Da was nen boer die een maarte hà en ze wieren dat gelijk zuiver geware, da die maarte azo altemets lijk weggink en weg was 's navies.

En op ne keer, ze moesten bakken en ze was bezig mee werken en ze stond mee haar handen azo lijk dood in haren trog. En ze wildegen hèn dat dat hare geest was die wederom ieverst naartoe was. En as ze daar azo nen tijd gestaan hà, ze kwam wederom in leven.

Van de Putte Clémence. Landbouwster, 77 j. Schorisse.

165/ Heks verandert gras in ratten.

's Avends, as ze gewerkt hân en as ze naar huis kwamen, paktegen de mensen ne zak klaver mee of gers. Ha ja, de enen had een geitc, den andern had een schaaap oftewel konijnen.

En hier in de Sponde, op ne zekere keer azo, tussen donker en klaren, 't ging azo een klein bultje naar huis, da bij ons gewerkt hà en 't kwamp haar daar iemand tegen. En ze vroeg aan haar :

— « Wat hette gij daar op ouwe rugge? »

— « Ne zak ratten, » zei ze.

— « Awel, 't zal azo zijn. »

En ze komt thuis en ze giet dat uit veur haar konijnen eten te geên en 't was ne g'hele zak ratten da ze mee hà.

Sturbaut Maria. Huishoudster, 57 j. Nukerke.

166/ Heks verandert olmenbladeren in muizen.

In Brakel heeft er nog azo een oud meetje gewoond en de die koest toveren. En de jongens vroegen haar nou en tan :

— « Meetje, zoudt 'e dat nog keunen doen, muizen doen kommen? »

— « Ja 'k, zei ze, maar 'k moet olmenblaren hèn. »

En ze wreef zij die blaren en mee ene keer liept dat vul muizen op de vloer.

Matthijs Kamiel. Landbouwer, 74 j. Everbeek.

167/ Heks belet boom te vellen.

Awel, da was as ekik een klein manneke was. Mijn vader gink tuus azo vele bomen uitdoen.

En op ne keer deed hij ginder een rot' uit, ginder achter Goesens en hij was bezig aan nen boom die daar stond, alverre over Dienekies huis. En hij hà hem van 't daags teveur al gereed gezet en 's anderdaags gink ter hij naartoe hein, veur hem tan te doen vallen. En da was juist op ne Goensdag. En a'maal die martwijven, die ouê die geweune waren van naar de mart te geen, passeerdegen daar azo mee oudere paandere⁽³¹⁾.

Enne, ie had hij daar goed aan voortgedaan, dat hij gereed stond veur hem tegen 's noens doen te vallen.

(31) Paandere = korf.

En op ne moment hein, 't komt daar een vrouwmens, hier van Michelbeke en de die vraagt aan hem, hein :

— « Awel, zegt ze, ge gaat nog eentjen omverwerpen. »

— « Ha ja 'k, » zegt hij.

— « Jammer, zei ze, den dienen en zal nie vallen. »

En ie heeft hij daar maar voorst aan gewerkt hein, deur noen' en deur al en ie en vond hij gene wartelink ne meer en zijnen boom en wildeget nie vallen. Bij zoverre dat ie daar g'heel den achternoene mee vreeze rondgelopen heeft en daar altijd maar voorst aan gepeuterd heeft, — hij en kreeg zijnen boom nie omverre.

En 's navends es 't hij tuus toch naar huis 'kommen en tan 's anderendaags 's morgens g'heel vroeg es 't ie gaan kijken en zijnen boom laag uit.

En da was da oô meetje, da hem dat gelapt hà.

Taildeman Jozef. Schrijnwerker, 45 j. Michelbeke.

168/ Heksenstreek ongedaan gemaakt.

W'hàn t'oezen nen dekker die dektege en hij zei ook dat ie al most kernen dat ie wildege, dat ie ooit geen boter en hà. En z'hàn hem geraad van bij de paters te gaan naar Gent. — Da es zeker in een zwarte plaatse da ze moeten gaan zeker. — Enne, diene pater zei :

— « Ge gaat naar huis gaan en ze zal ou tegenkommen as ge bij thuis zijt, zei 't hij, en ze zal per force willen binnenkommen, zei 't ie. Daarmee, ge moet er gene klap tegen maken, gaat voorst, zei 't ie, gaat binnen. En 't zal de die zijn. » zei 't ie.

— « En 'k hê 'k ik dat gedaan, zei 't ie, en mee ginder te gaan, 'k hê 'k ik nou boter. » zei 't ie.

Van der Coilden Achiel. Landbouwer, 73 j. Louise-Marie.

169/ Variant.

Ik hê in veel huizen geweest dat de mensen as ze karndegen, dat 't koestront was. Alles ook gedaan en geduveld, z'hên zouder ook moeten bij de paters gaan veur 't ontdoene.

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

170/ Heksen toveren straat vol padden.

In mijn jonge jaren weundeg' er daar een ouw vrouwe mee een jonge dochter bij en die mensen hân ne naam da ze kosten toveren. En der zijn der veel die nog gezien hên da z' in de Groenstrate nie en koesten passeren van de puiten en de padden dien der liepen. En da was van ouder werk.

Pede Kamiel. Landbouwer, 65 j. Rozebeke.

171/ Heks steekt stokken in de wielen bij het binnenhalen van de oogst.

Die boerenknechten dien bij mijn vader werktegen hê 'k dikkels horen vertellen da ze ne keer bezig waren mee inhalen en dat Nelle Carlies daar passeerdege. En ze zei :

— « 't En es geen avance. »

En op geheel dienen dag en koesten ze geen treffelijk voer maken, 't was altijd scheef en afgezakt tegen da ze thuis waren.

Sturtewagen Alfred. Herbergier, 74 j. Zalardingen.

172/ Heks tovert kerkbezoekers vol luizen.

Meetje verteldege da ze ne keer naar de kerke gingt, daar t'Elsele, en dat de mensen vul luizen zaten en dat er daar mensen waren die vul zaten. En daar en was daar niet aan te doen, as z'het op ou nie en hàn. (nl. de toverheksen) Tot ieffrouwen toe, de luizen liepen ouder gat uit.

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

173/ Heks tovert schuur vol naalden.

— « We gingen ne keer, zei ze mijn moedere, 's navends in ons schure en as w'ons schuurdeur' opendeên, w'en koesten der nie in : geheel ons schure stak vul naalden en spellen, zei ze. Enne, we gingen ook om de pastere, — da was tuus altoos om de pastere, awel en z'hàn nog gelijk ook newaar.

— « Wat dat er nou toch es, meneer de paster, w'en keunen in ons schure ne meer, zei ze, ons schure zit opgekropt mee naalden en spellen, » zei ze.

— « Wacht kind, zeidt hij, 'k zal ne keer kommen », zeidt ie, en ie kwemp ie, en ie las ter ie over.

— « En we stonden wouder daarop te kijken se, zei ze moedere, op nen ogenblik was de schure weer leeg, zei ze, juist gelijk dat ze moest zijn, » zei ze.

Van der Bruggen Camilla. Huishoudster, 67 j. Opbrakel.

174/ Heks komt onder de gedaante van een hond boter stelen.

Der was daar een vrouwe en alle keren da ze gedaan had mee kerren, da ze bezig was mee haar boter te bewerken, kwam er daar ne groten zwarten hond en ie pakteget hem ne grote klauw boter en ie was mee die boter vertrokken.

En ze zeggen da dat cen toveresse was die azo om haar gerieve boter kwam.

Vekeman Rachel. Huishoudster, 34 j. Sint Martens-Lierde.

175/ Heks betovert zaaigraan.

Ze waren bezig mee zaaïen en daar was daar een vrouwmens 'kommen en da vrouwmens die zei en ze stak heur hand in diene zak waarin dat da koren stond :

— « Ha sapristie, gij hebt toch schoon koren, 'k en zal van mijn leven geen schoon koren azo ne meer zien. »

En ze was zij voorst gegaan, ze was zij naar huis gegaan, — 'k gelove da ze zij ieverst van de meulen kwam.

En diene zaaier van dienen boer had voorstgezaaid hein.

En dat was a'maal, — van as da meetjen heur hand in diene zak gestoken had, da was allemaal masschaart⁽³²⁾, en 't ander was tarwe. Moreels Edmond. Landbouwer, 82 j. Hemelveerdegem.

176/ Paasnagel houdt heks buiten.

Ik hê mensen gekend waar dat 't nog wreed getoverd heeft, tot as ze ne keer bij de paters geweest hân.

En diene pater zei dat 't een wijf was da kwam kaffie drinken, die de schuld van alles was. En ie gaaft ouder ne paasnagel veur onder de zulle te steken en sichten tan en kwam da wijf daar nie meer over de vloer.

Coppens Julie. Huishoudster, 75 j. Everbeek.

177/ Heksen jagen paard in een kapel.

Der kwamen daar viere-vijf toveressen bijeen, ze gaven malkander d'hand en ze maaktegen gereedschap waar da ze gingen naartoe gaan. En ze gingen zonder ginder naartoe en daar was daar ook nen boer, die ook zijn perd op zijne klaver gestoken hâ. En der was daar een kapelle.

En as 't tien-eleven van den avond was, gink dienen boer om zijn perd, maar zijn perd was weg.

— « Ha, zegt ie tegen zijn wijf, 'k en vinde kik mijn perd ne meer. » Maar die toveressen hân die kapell' ieverst opengedaan of opengebrouwen en da perd daar in gejaagd.

En as 't vier dagen naardien was, was daar ne ganzewachter en ie hoordege daar een perd heunkeren. Zegt ie in zijn eigen :

— « Zou dat misschien da perd zijn ? »

En ie gink achter die kapelle en ie hoordege da perd stampen in die kapelle en da perd stond daar. En ze willen hên dat da perd daar in de kapelle geleid was van die toveressen.

Moreels Edmond. Landbouwer, 82 j. Hemelveerdegem.

178/ Doodgeschoten kat : heks gedood.

Da es hier op Etikhove gbeurd.

Nen brouwere, en dat ie al bier maaktege dat ie wildege, ie en koest niet. En 't liep daar altoos een zwarte katte : « miauw, miauw. » En ze liep daar altijd, maar diene mens had 't ook gevonden.

— « Baffe, » zei 't ie en ze was doodgeschoten.

Maar zijn wijf en kwamp nie veur de pinne, maar zijn wijf was dood : ie hâ zijn wijf doodgeschoten !

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

(32) Masschaart = masscher (graanziekte, vooral van tarwe, door een schimmel veroorzaakt).

179/ Grauw katje : oorzaak van ongeluk.

Van Djooms kwamen veel ongelukken tegen in older beesten. En daar was altoos een grauw katje dat daar op den hof liep en as die mensen in oldere stal gingen, liep da katje altoos mee.

En da was datte dat 't older laptege.

Van de Putte Clémence. Landbouwster, 77 j. Schorisse.

180/ Sprekende kat : heks.

Da moet al vijf en zeventig jaar 'leên zijn of nog meer. Mijn grootvader kwaamt de Spond' op en 't spooktege daar ook vele in de Sponde in dienen tijd.

En da was 'snavends in de winter. En ie gaat daar aan de kant van den bos en ie ziet daar een schonc katte zitten. En die katte komt naar hem toe en ze zegt :

— « Ha, Haarie Verplancken, van waar komde gij ? » zei ze.

En Haarie Verplancken was daarvan verstomd.

Ha, ie zegt hij, — omda ze tuus vele van spoken en toverije hoordegen —, ie zegt :

— « Ha gij schone bonte Miene, waarom streelede gij mij ? »

En daarmee, mee dat hij die katte azo g'antwoord hâ, en wierd er hem niets gedaan; die katte liep weg.

Maar een endeke verder, ie ziet daar een koe en ie gaat achter die koe zitten en die koe loopt de Sponde nere. En 't komt daar een meetje gegaan :

— « Ha, Haarie Verplancken, waarachter loopte gij ? »

— « Achter een schone koe die 'k daar gezien hê. »

— « Ha gij simpel ore, zei ze, 't en es daar geen koe ! »

En al mee ne keer : die koe was verdwenen en Plankie stond daar te kijken.

Deweer Maria. Huishoudster, 59 j. Nukerke.

e) HEKSENBEZWERING

181/ Paasnagel maakt heks machteloos.

Der zal een toveress' in de kerke, maar ze zitten mee ouder gat naar den outaar. En der was ne koster die ne paasnagel onder heure stoel gesteken hâ en z'en koest nie uit de kerke.

En de paster moest z'er uit helpen. Maar ze kreeg toch ne goeë paté tegen haar hol veur al haar deugnieterije !

Lion Maria. Huishoudster, 80 j. Sint Maria-Oudenhove.

182/ Paasnagel, probaat middel tegen heksen.

Omdat er bij ou thuis geen toveressen en zou'n binnen keunen, moet 'e ne paasnagel onder de zulle steken, maar ge moet ne goeën hên : in de paaskeerse steken der verscheidene, maar 't en es maar de paster die weet wa enen dat er de goeën es.

Matthijs Kamiel. Landbouwer, 74 j. Everbeek.

183/ **Formule om heksen het afluisteren van gesprekken te beletten.**

De toveressen keunen al horen watten da g' in huis zegt. Maar ge moet eer da ge van ouder gaat klappen, zeggen :

— « 't Es vandage den heiligen Donderdag en de toverije en mag 't nie horen. »

En klapt tan maar gerust deure, z'en keunen ou niet doen. Ge moet alle keren den naam van den dag noemen.

Matthijs Kamiel. Landbouwer, 74 j. Everbeek.

184/ **Wanneer een heks u aanraakt : tref haar hoger.**

As de toveressen tegen ou kommen en dat z'ou willen pakken, dat z'ou ne stoot geên, gelijk waar : op ou lijf op oue schouwere, tuus moet 'e altoos ouder dat were geên, hoger as da ze zouder gesmeten hèn.

Z'en keunen gene weg ne meer mee ou tuus.

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

185/ **Hoe heksen herkend worden. Middelen tegen heksen.**

Awel, as de paster de messe doet hein, en as 't hij hem ommedraait en « dominus van biskop » zegt en as 't ie zijn ogen open doet, tans ziet hij a'maal de tovereers en toveressen zitten. Maar gewoonlijk doet z'hij toe, ie en wilt er nie naar kijken hein.

En as de messe gedaan es, as 't hij den boek van 't evanzelie laat openliggen, kan 't er geen enen buiten van die tovereers of toveressen, ie moet 'n eerst toedoen, tuus keunen ze buiten.

Enne, as ge van de koster ne paasnagel krijgt hein, en ge steekt dat onder de zulle, tans keunen die tovereers nie binnen kommen.

Maar sedert da 't evanzelie van den heiligen Johannes op'kommen es hein, es 't er veel van die vuiligheid achter'bleven, da en bestaat ne meer.

Ja, da heeft mijn moeder altijd gezeid.

Van de Mergel Valerie. Handelaarster, 60. Nederbrakel.

186/ **Bezwering van 't kwaad.**

G'hêt 't kwaad in ou huis en ge gaat bij de paters, ge moet negen dagen lezen, negen dagen. En ge meugt peizen dat ekik ben, ge meugt mij niet miszeggen as ek in ou huis komme.

En ik hê 't tegen'kommen, mijn eigen zuster kwamp; om ne rand toebak, om te lenen, as ekik dat tegenkwamp. En die mensen zijn daartoe gedwongen van 't kwaad. Ha, 'k zegge tegen mijn zuster :

— « Hoe zijt gij nie wijzer ! Ge weet het ook, ge komt hier om een zante toebak en g'hebt meer toebak of ik ! » zei 'k.

En ze was vertrokken, zulle.

't Kwaad en komt niet, 't kwaad doet ou kommen ! Ze vaardege zij ook azo. G' en meugt nie lenen en ou eigen broere of ou eigen zuster mag om iet kommen da g'in ou huis hebt, g'en meugt nie. Ge meugt iet geên van tien frank of honderd frank van waarde, ge moet ze vijf cens doen geên : g'hebt het ouder verkocht, z' en keunen gene weg ne meer mee ou.

De Mets Désiré. Landbouwer, 82 j. Marke-Kerkem.

(Wordt voortgezet).

Boekbespreking

LENZ KRISS-RETTENBECK: Das Votivbild. Verlag Hermann Rinn, München, (1958), 185 blz., talrijke ill. DM. 39,50.

In het kader van de beoefening der religieuze volkskunde heeft de studie van de ex-voto's in Duits sprekende landen aanleiding gegeven tot een vertakking die de « Votivkunde » genoemd wordt. Aan een bijzonder belangrijk categorie van de ex-voto's heeft Lenz Kriss-Rettenbeck, naar inhoud en vorm, een standaardwerk van blijvende waarde gewijd: « Das Votivbild ». Hiermee worden bedoeld de ook bij ons bekende schilderijtjes die in de loop der eeuwen door bedevaarders in pelgrimsoorden zijn opgehangen. Deze schilderijtjes, op min of meer duurzaam materiaal geborsteld, voldoen over 't algemeen aan volgende voorwaarden: de uitbeelding van een ongeval of ziekte van mens of dier, de smekende(n) of dankende(n), het beschuttend genadebeeld en ten slotte een tekst, hoe beknopt die ook moge zijn. Naast de beweegredenen van smeekbede en dankbetuiging kan de bedevaarder ook een « Votivbild » offeren als bewijs van zijn toewijding, zijn overgave aan een heilige, in de eerste plaats O.-L.-V. Daarenboven stelt men vaak vast dat de votant met zijn geofferd schilderij een bekomen weldaad uitdrukkelijk ruchtbaar wil maken, een belofte die men trouwens ook in mirakelboeken ontmoet.

Deze schilderijen zijn meestal geen kunstwerken. Kunstenaars worden er zelden voor aangesproken, wel vaardige valkui uit de omgeving van de bedevaarder. De schilder is gebonden aan zijn besteller, nl. de pelgrim, die hem meedeelt wat er moet geschilderd worden. Hoe er echter zal gewerkt worden, daarin is de uitvoerder vrij, hoewel hij, geen raskunstenaar zijnde, toch blijft vastzitten in de geschapen traditie van het genre.

De redenen tot het offeren van dergelijke schilderijen zijn zo talrijk als de noden en zeren zelf van de mens, hetzij hij individueel of collectief optreedt. De manier waarop deze beweegredenen veraanschouwelijkt worden, bieden de auteur de gelegenheid dieper in te gaan op stijl en motieven van het « Votivbild ». Hoe naïef zijn sommige voorstellingen, b.v. in ordening van hulpbehoevende personen en dieren. Hoe ruw-realistisch, ja zelfs walgelijk, zijn andere in de veruiterlijking van ziekteverschijnselen. Opvallend is bij vele stukken de zin voor het tekenend detail. De schrijver belicht zijn studieobjecten vanuit de verscheidenste gezichtshoeken, maar veralgemeend kunnen wij zeggen dat er in al de besproken werken twee grondig verschillende typen te onderscheiden vallen: het statische en het dynamische.

De « Votivbilder » zijn hoogst belangrijke documenten voor de studie der klederdrachten. Doch ook voor de gebruiken bij het beewegen: op menig exemplaar wordt het offeren van ex-voto's (o.a. de beruchte « Kröte ») afgebeeld; op sommige ziet men bedevaarders boetekruisen voortstlepen; vaak is men getuige van duivelbezwingen.

Nog tot op onze dagen worden ex-votoschilderijen gehangen, die dan vaak de moderne weerspiegelen: auto-ongevallen, operatietafels e.d. Er zijn zelfs geestelijken die dit gebruik vanop de preekstoel aanmoedigen, uit vrees dat hun bidplaatsen door zinloze prullen worden ontsierd. Trouwens, de kostprijs van de verlangde werkjes loopt niet zo heel hoog op.

Een belangrijk hoofdstuk heeft schrijver gewijd aan de historiek van het genre, dat terugreikt tot omstreeks 1500. Het laat niet na de aandacht op antieke voorbeelden te vestigen. Ook beperkt hij zich niet tot de Duitse sprekende landen. Italië (o.a. met zijn mooie majolicavorstellingen), Frankrijk, Spanje, Portugal krijgen meer dan eens hun beurt.

In sommige bedevaartplaatsen waren er zoveel schilderijen voorhanden dat men ze moest laten vervallen ofwel selectioneren. Gelukkig hebben talrijke kerken en kapellen die werkjes in rustige harmonie met architectuur, meubilair en stemming overeengebracht. Hier en daar hebben de schatkamers er veel uit de vergetelheid gered. Verheugend is het ook dat er gelegenheid tot restauratie bestaat; zo hebben wij onlangs nog een instituut voor sierkunst te Berchtesgaden voortreffelijk herstellingswerk zien verrichten.

Het boek wordt afgesloten met een catalogus (met beschrijving) der «Votiv-tafeln» uit de verzameling Rudolf Kriss — aan wie het werk is opgedragen — berustend in het Bayrisches Nationalmuseum te München: in totaal 408 nummers. Een grondig register zet de kroon op het werk.

De auteur beheerst zijn stof volledig en heeft zijn onderwerp met meesterlijke hand uitgediept. Hij laat ons de stoutste verwachtingen koesteren voor zijn verdere publicaties. Zijn luxueuze uitgave, opgesmukt met overvloedige illustraties (waaronder in kleuren), is daarenboven uitgegroeid tot een ogenstrelende kijkkast, waarin ook niet-folkloristen zullen leren en genieten.

W. Giraldo.

't Beertje. *Volkkundige Almanak 1959*. Uitgegeven door de Bond van de West-vlaamse Folkloristen. Brugge, 1959, 64 blz., 3 ill. Prijs: 30 F.

De inhoud van de dit jaar meerderjarig geworden volkskundige almanak voor West-Vlaanderen 't Beertje — het eerste nummer verscheen immers in 1938 — blijft altijd even belangwekkend en leerrijk. Benevens de onmisbare kalender omvat hij de volgende bijdragen: Verzamelwoede, door A. M.; De Kloosterhofstee of 't Klokhof te Gistel, door M. (met interessante bijzonderheden over oude bedevaardersgebruiken aan 't putje en de kapel van St. Godelieve, aldaar); Bezwingering tegen zieke ogen, door St. (Uit een handschrift van omstreeks 1700); een flink gedokumenteerde studie van H. Stalpaert over: Pest, pestboekjes en peestschilderijen in het Brugse; verder door Jos De Smet: Het leven te Brugge vóór tweehonderd jaar (Naar gegevens ontleend aan de examinatie- en informatieboeken van de Brugse magistraat uit de jaren 1757 en 1758) en last not least, door J. Klausning, uit Oostende: Drie Oostendse Vissersliedjes: 1) een Oostends Kaperslied (met wijze), 2) Stierman Leeze, 3) Lange Tjés.

Een typografisch zeer verzorgde uitgave. Aan onze lezers warm aanbevolen.

F. V. Es.

Bericht aan de leden

Wij vestigen de aandacht van onze leden op de in dit n^o als bijlage ingeschreven vragenlijst gewijd aan een onderzoek over het zaaien en het zaagereedschap. Gelet op de belangrijkheid van deze enquête voor de kultuurgeschiedenis van ons volk, durven wij rekenen op hun gewaardeerde medewerking.

* * *

Wij herinneren ook aan onze leden, dat het werk van onze sekretaris, M. Broeckhove: «Weerkundige Volkskalender voor 't vlaamse land», waarvan een prospectus hun gewerd. Prijs voor de leden: 140 fr., te storten op P. R. 969.46 van de Bond der Oostvl. Folkloristen, Gent. Men schrijve dus spoedig in!

Het Bestuur.